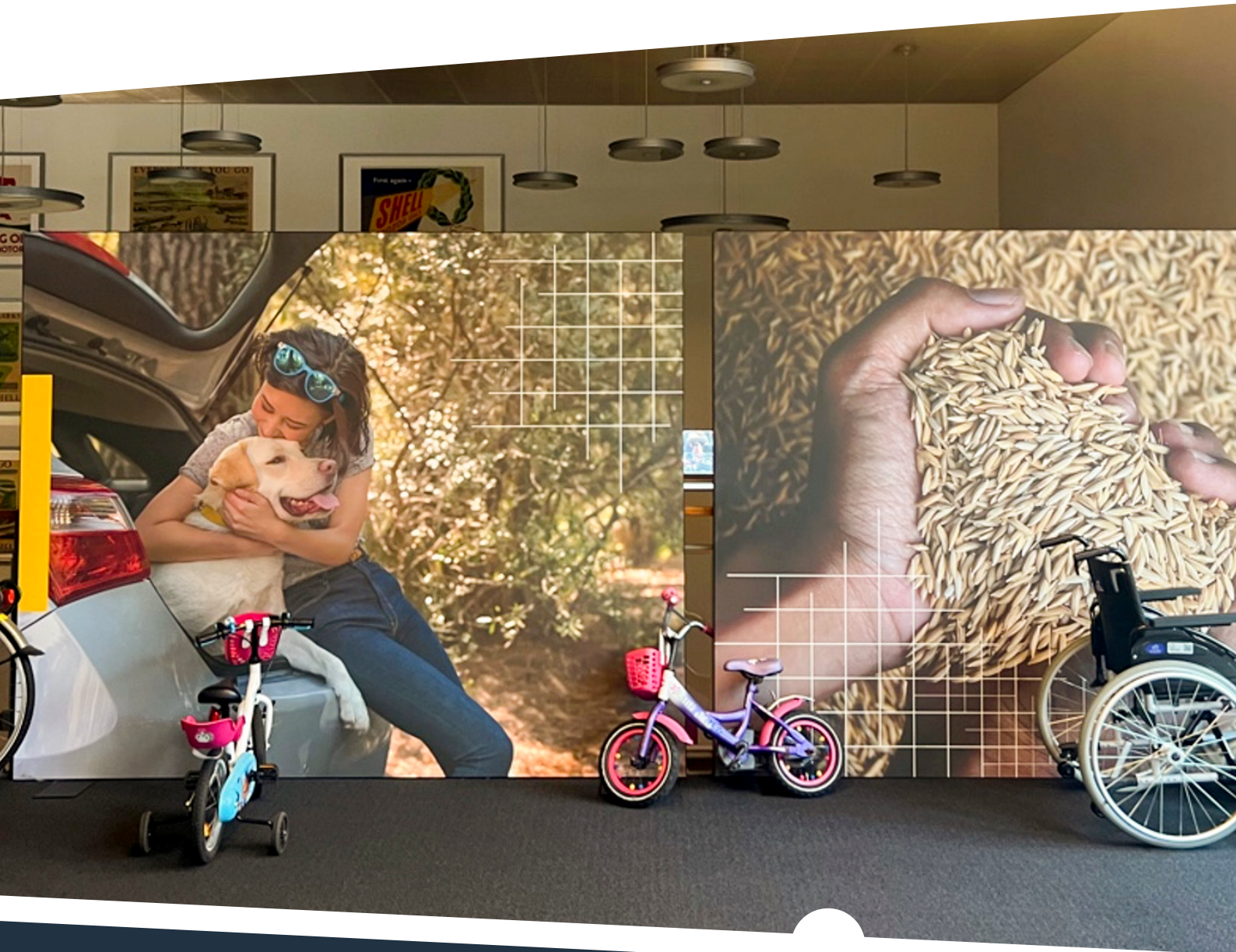

Ontvlucht en ontheemd:

Oekraïense vluchtelingen in Den Haag

let's change
YOU. US. THE WORLD.

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

DE HAAGSE HOGESCHOOL

Katja Rusinovic
Anita Ham
Juul Gooren
Denise Jonker
Nella Rebero

@2023 De Haagse Hogeschool
Kenniscentrum Governance of Urban Transitions
Lectoraat Grootstedelijke Ontwikkelingen
De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EN Den Haag
www.dehaagsehogeschool.nl

Juni 2023

ISBN: 9789083280127

1. INHOUD

1. Inleiding	9
2. Onderzoeksmethode & onderzoekspopulatie	12
3. Migratieroutes & motieven	13
4. Opvang in Den Haag	16
INTERMEZZO Motieven van gastgezinnen	25
INTERMEZZO Sociale media en informatie	33
5. Opleiding en arbeidsmarktpositie	35
INTERMEZZO Toegang tot de gezondheidszorg	44
6. Kinderen & onderwijs	45
INTERMEZZO Verbondenheid met Oekraïne	50
7. Een onzekere toekomst	53
8. Conclusies	56
9. Referenties	58

Afbeelding 1. Schema met verdeling van schoonmaaktaken in gemeentelijke opvang

РАФІК ЧЕРГУВАННЯ КУХНІ

→ ПИЛОСОС КУХНІ

→ ВИКІС СМІТТЯ

→ МІКРОХВІЛКОВА
ПРОТЕРТИ

→ ПИЛОСОС КОРИДОР
(8 годин працює)
→ пралня

✓	ПН. 13.02	503
✓	ВТ. 14.02	505
✓	СР. 15.02	506
✓	ЧТ. 16.02	507
✓	ПТ. 17.02	508
✓	СБ. 18.02	509
✓	НД. 19.02	510
	ПН. 20.02	511
	ВТ. 21.02	512
	СР. 22.02	501
	ЧТ. 23.02	502
	ПТ. 24.02	503
	СБ. 25.02	505
	НД. 26.02	506
	ПН. 27.02	507
	ВТ. 28.02	508
	СР. 01.03	509
	ЧТ. 02.03	510
	ПТ. 03.03	511
	СБ. 04.03	512
	НД. 05.03	501
	ПН. 06.03	502
	ВТ. 07.03	503

	СР. 08.03	505
	ЧТ. 09.03	506
	ПТ. 10.	507
	СБ. 11	508
	НД. 12	509
	ПН. 13	510
	ВТ. 14	511
	СР. 15	512
	ЧТ. 16	501
	ПТ. 17	502
	СБ. 18	503
	НД. 19	505
	ПН. 20	506
	ВТ. 21	507
	СР. 22	508
	ЧТ. 23	509
	ПТ. 24	510
	СБ. 25	511
	НД. 26	512

SAMENVATTING

In Den Haag verblijven zo'n 3.000 Oekraïense ontheemden in de gemeentelijke en particuliere opvang. In dit onderzoek is onderzocht op welke wijze(n) Oekraïense vluchtelingen erin slagen hun weg te vinden in de Haagse samenleving, wat daarbij de rol is van (in-) formele netwerken en wat hun toekomstplannen en verwachtingen zijn. Hiervoor hebben we interviewgesprekken gevoerd met Oekraïense ontheemden en met Nederlandse gastgezinnen die Oekraïners in huis hebben (gehad). Het veldwerk vond plaats van januari tot mei 2023. Hieronder beschrijven we de belangrijkste bevindingen.

Komst naar Nederland

Het sociale netwerk is van cruciaal belang voor de komst naar Nederland en de keuze voor Den Haag.

- De belangrijkste reden voor respondenten om naar Nederland (door) te reizen is de aanwezigheid van vrienden, kennissen of familieleden in Nederland. Het gaat hierbij soms om hele naaste familieleden, maar ook om kennissen, zoals oud-studievrienden of mensen die men 'viavia' kent.
- De opvang bij een gastgezin in Nederland kan ook de reden zijn om naar Nederland te komen. Het gastgezin heeft in sommige gevallen ook geholpen met de reis naar Nederland.
- De keuze voor Nederland en voor Den Haag berust zelden op toeval, maar op een netwerk waar zij een beroep op kunnen doen, zowel voor de reis als bij aankomst in Nederland.

Opvang Den Haag

De particuliere opvang biedt praktische ondersteuning, versnelde integratie en een warm welkom.

- De keuze van gastgezinnen om een kamer of etage vrij te maken voor de opvang van Oekraïense ontheemden wordt ingegeven door (een mix van) emotionele, praktische en humanitaire overwegingen.
- Oekraïense vluchtelingen die zijn opgevangen door gastgezinnen worden met allerlei praktische zaken geholpen door het gastgezin, waaronder registratie bij de gemeente, het vinden van werk, het leren van de Nederlandse taal, het regelen van de taallessen, en het vinden van een geschikte school voor de kinderen.
- De particuliere opvang draagt eraan bij dat Oekraïense ontheemden versneld ingebed raken in de Nederlandse samenleving. Oekraïners worden opgenomen in het gezin, meegenomen in andere (eet-) gewoontes, (leef-)patronen en worden emotioneel opgevangen door deelname aan gezinsactiviteiten, zoals sport- en culturele activiteiten. Het is hierdoor vaak een warm welkom.

Maar kan ook leiden tot onzekerheid, afhankelijkheid, en risico op eenzaamheid en kwetsbaarheid.

- De particuliere opvang kan leiden tot gevoelens van afhankelijkheid. Oekraïense ontheemden die niet werken, ontvangen maandelijks leefgeld en Oekraïners die in de particuliere opvang verblijven, ontvangen ook een bedrag voor de verblijfskosten. De aanname is dat dit bedrag wordt betaald aan het gastgezin. In de praktijk blijkt dat gastgezinnen soms zelf aangeven dat ze deze bijdrage niet willen, omdat 'ze het niet voor het geld doen'. Dit kan het gevoel van afhankelijkheid versterken.
- Sommige Oekraïense ontheemden verblijven alleen bij een gastgezin. Zij missen daardoor een netwerk van gelijkgestemden met wie zij in hun moedertaal kunnen praten en met wie zij ervaringen kunnen delen. Dit kan leiden tot gevoelens van eenzaamheid.

- Oekraïners slagen er op uiteenlopende manieren in particuliere opvang te vinden. Dit gebeurt deels buiten het beeld van de gemeente om. Deze groep loopt daarbij meer risico om in een kwetsbare situatie te belanden waar misbruik kan worden gemaakt van hun (afhankelijke) situatie.

De gemeentelijke opvang zorgt voor een (in-)formeel netwerk waar Oekraïners gemakkelijk een beroep op kunnen doen.

- Oekraïense ontheemden die in de gemeentelijke opvang verblijven, hebben toegang tot allerlei soorten en bronnen van informatie. Het gaat hier bijvoorbeeld over informatie met betrekking tot het vinden van werk, het signaleren van uitbuiting op de werkvloer, praktische informatie over het verblijf in Nederland en de gezondheidszorg.
- Deze informatie is gemakkelijk beschikbaar in de eigen taal en te vinden op prikborden die hangen op de opvanglocaties. Maar de informatie wordt ook verstrekt door de locatiemanager, maatschappelijke organisaties, vrijwilligers en soms werkgevers. Zij bieden naast informatie ook praktische vormen van ondersteuning.
- Naast het formele netwerk, is er binnen de gemeentelijke opvang ook een groot informeel netwerk voorhanden van gelijkgestemden die zich in dezelfde positie bevinden. Met hen worden dagelijks ervaringen en informatie gedeeld, en praktische hulp en ondersteuning geboden.

In de gemeentelijke opvang verblijven veel mensen met verschillende achtergronden, hetgeen tot spanningen kan leiden.

- In de gemeentelijke opvang wonen tussen de 15 en 270 bewoners met wie de faciliteiten worden gedeeld. Het opstellen van leefregels is dan ook noodzakelijk. Maar doordat er veel mensen bij elkaar leven en wonen, met soms hele verschillende achtergronden, kan dit tot spanningen leiden, zeker naarmate het verblijf langer duurt.

Zowel in de particuliere als gemeentelijke opvang is het verblijf tijdelijk, waardoor veel Oekraïense ontheemden in het afgelopen jaar meerdere keren zijn verhuisd.

- De Oekraïners die wij hebben gesproken, hebben in een jaar tijd vaak al meerdere verhuizingen achter de rug. Dit geldt voor zowel degenen die in de particuliere als in de gemeentelijke opvang verblijven. Dit hangt samen met de tijdelijkheid van hun verblijfsstatus, maar leidt onder de Oekraïense ontheemden tot spanningen, onrust en onzekerheid over hun (woon)situatie.

Opleiding en arbeidsmarktpositie

Dankzij de Richtlijn Tijdelijke Bescherming en hun netwerk hebben Oekraïners een snelle toegang tot de arbeidsmarkt.

- De tijdelijke status maakt mogelijk dat Oekraïense ontheemden directe toegang hebben tot de arbeidsmarkt. Hier wordt ook gebruik van gemaakt: op 1 november 2022 werkte bijna de helft van de Oekraïense vluchtelingen in de leeftijd van 15 tot 65 jaar in loondienst.
- Onder de respondenten heeft twee derde van de respondenten sinds de aankomst werk of werk gehad in Nederland. Zij zijn er op verschillende manieren in geslaagd om aan werk te komen.
- Merendeel van de respondenten is via de opvang aan werk gekomen. In de particuliere opvang speelde het gastgezin een belangrijke rol in het vinden van werk. Zij hielpen de respondenten in het eerste contact met een werkgever, of te wijzen op de relevante (vacature-) websites. In de gemeentelijke opvang komen werkgevers op sommige locaties langs om vacatures onder de aandacht te brengen. Daarnaast worden vacatures gedeeld via medebewoners of op informatieborden.

Maar het werk dat Oekraïense ontheemden doen, is veelal niet passend bij hun opleidingsachtergrond.

- De respondenten die wij hebben geïnterviewd zijn overwegend hoog opgeleid. Merendeel heeft een hbo-of wo-opleiding gevolgd in Oekraïne. Dit is in lijn met het gemiddeld hogere opleidingsniveau in Oekraïne, in vergelijking met andere Europese landen.

- De banen waarin de Oekraïense respondenten in Nederland werkzaam zijn, zijn veelal laaggeschoolde banen in de schoonmaak, horeca en zorg. Dit zijn de sectoren met grote tekorten, maar ook vaak banen zonder goede arbeidsvoorwaarden waar ook informeel wordt gewerkt. Juist in deze sectoren is de kans op uitbuiting aanwezig.

De arbeidsmarktpositie van arbeidsmigranten uit Midden-en Oost-Europa en Oekraïense ontheemden tonen overeenkomsten, goede voorlichting is noodzakelijk.

- Doordat Oekraïners gelijk aan het werk kunnen, kennen zij veelal niet hun rechten en lopen daardoor het risico slachtoffer te worden van malafide arbeidsbureaus en/of tussenpersonen die misbruik maken van de (afhankelijke) positie van Oekraïners.
- Binnen de gemeentelijke opvang wordt dan ook informatie verspreid om uitbuiting te signaleren en te voorkomen. Ook in de particuliere opvang kunnen misstanden soms vroegtijdig gesignaleerd worden door de gastouder, zoals verplicht worden om lange werkdagen te maken, onderbetaald worden of niet uitbetaald krijgen.

Taal en diplomaerkenning zijn de belangrijkste barrières in de toegang tot de arbeidsmarkt. Maar ook landelijke regelgeving speelt hierin een rol.

- Ondanks inhoudelijke expertise blijkt onder Oekraïense ontheemden de beheersing van de Engelse of Nederlandse taal een belangrijk struikelblok voor het vinden van met name hooggeschoold werk.
- Een extra complicatie voor hoger opgeleiden is dat hun opleiding in Oekraïne niet altijd een-op-een te vertalen is naar een erkend diploma in Nederland. Hierin speelt ook nationale regelgeving een rol. Zo is het in Duitsland gemakkelijker om de diploma's erkend te krijgen dan in Nederland. Een andere regelgeving vanuit de Nederlandse overheid die voor sommige respondenten ongunstig uitpakt, is dat zij alleen onder strikte voorwaarden als zzp-er mogen werken in Nederland. Dit terwijl een deel van de geïnterviewde Oekraïners in Oekraïne een eigen bedrijf had.

Kinderen en onderwijs

Oekraïense kinderen vinden hun draai in het primaire en voortgezet onderwijs maar missen soms contact met Nederlandse kinderen.

- Oekraïense kinderen hebben recht op onderwijs en zijn leerplichtig. In Den Haag worden kinderen in het primaire en het voortgezet onderwijs opgevangen in nieuwkomersgroepen en daarnaast op kleinere schaal in reguliere groepen.
- Ouders van kinderen die wij hebben gesproken geven aan dat hun kinderen het over het algemeen naar hun zin hebben op school; ze kunnen goed aarden en maken nieuwe vrienden. De meeste kinderen hebben in het afgelopen jaar al wat Nederlands leren praten.
- De leerlingen zitten veelal in klassen met overwegend of uitsluitend andere Oekraïense leerlingen. Sommige ouders geven daarbij aan dat ze contact met Nederlandse leerlingen en ouders missen.

Naast het reguliere onderwijs volgen Oekraïense leerlingen vaak ook een online onderwijsprogramma via hun school in Oekraïne.

- Het komt regelmatig voor dat kinderen niet alleen onderwijs in Nederland volgen, maar ook een onlineprogramma vanuit Oekraïne.
- Overwegingen die hierbij een rol spelen zijn de onzekerheid over hun toekomst en verschillen tussen het Nederlandse en Oekraïense onderwijssysteem. Door ook onderwijs in Oekraïne te volgen, hopen ouders dat hun kinderen aansluiting houden met het onderwijs in Oekraïne, mochten ze besluiten terug te gaan.

Het is belangrijk dat gemeenten, onderwijs, welzijn en zorg oog hebben voor de psychosociale gevolgen van de oorlog voor met name de kinderen.

- Naast aandacht voor het onderwijs is het belangrijk om ook aandacht te hebben op de psychosociale ontwikkeling van de kinderen. Onderzoek van Alting von Geusau (2022) laat zien dat veel kinderen kampen met psychosociale klachten door wat zij in Oekraïne of onderweg meemaakten. Ook onder onze onderzoekspopulatie bestaan er op dit punt zorgen over sommige kinderen.
- De oorlog en onzekerheid speelt ook onder leerlingen van het voortgezet onderwijs mee in de motivatie voor school. Sommige respondenten geven aan dat hun zoon of dochter het liefst terug wil naar Oekraïne en zij daardoor niet veel interesse hebben om de Nederlandse taal te leren.

Een onzekere toekomst

Een deel van de Oekraïense ontheemden wil het liefst snel terugkeren naar Oekraïne.

- Sinds de invasie van Rusland in Oekraïne zijn veel mensen gevlucht naar Nederland. Volgens de UNHCR (2023) wil de overgrote meerderheid van de vluchtelingen, ruim driekwart, op een dag terugkeren naar huis.
- Degenen die de intentie hebben in de komende maanden terug te keren zijn voornamelijk ouder, hebben familieleden die nog in Oekraïne wonen of kunnen moeilijk hun weg vinden in de ontvangende samenleving.

Maar het geweld en de langetermijn gevolgen hiervan zijn de belangrijkste belemmeringen om vooralsnog niet terug te gaan.

- Het aanhoudende geweld, de onveiligheid en de verwoesting van hun woonplaatsen zijn de grootste belemmeringen om terug te gaan (zie ook www.unhcr.org).
- Andere zorgen hebben betrekking op de toegang tot en beschikbaarheid van voorzieningen en de infrastructuur. De meeste respondenten weten daarom nog niet of zij terug willen gaan.
- Een deel van de respondenten wil liever in Nederland blijven. In Nederland worden meer kansen gezien op een betere toekomst voor hun kinderen en/of voor zichzelf.

Bouwen aan een toekomst in Nederland is lastig vanwege onzekerheid over verblijfsstatus en mogelijkheden tot verblijf in Nederland.

- De Richtlijn Tijdelijke Bescherming kan nog met één jaar verlengd worden (tot maart 2025). Het is onduidelijk wat de positie van Oekraïense ontheemden in Nederland zal zijn na het afgelopen van deze richtlijn.
- De onzekerheid over hun verblijfsstatus en de mogelijkheden om een bestaan in Nederland op te bouwen na maart 2025 maakt dat het maken van toekomstplannen lastig is. Het is voor de respondenten op dit moment onduidelijk of hun toekomst in Nederland, Oekraïne of mogelijk een ander land ligt.

1. INLEIDING

De oorlog in Oekraïne is inmiddels ruim een jaar gaande. Direct na de eerste bombardementen kwam een vluchtelingenstroom vanuit Oekraïne opgang, waarbij veruit de meeste Oekraïners in Polen terechtkwamen. Het andere deel van de ontheemden reisde van daaruit door naar andere landen, waaronder naar Nederland. Op 5 mei 2023 zijn er in Nederland ruim 92.000 geregistreerde Oekraïense ontheemden ingeschreven in BRP (Rijksoverheid, 2023), waarvan een kleine 3.000 worden opgevangen in Den Haag. Ruim 1.200 mensen worden opgevangen in de gemeentelijke opvang, de andere ontheemden verblijven in verschillende vormen van particuliere opvang.

De Oekraïense ontheemden hebben een status die afwijkt van die van asielzoekers en vluchtelingen, aangezien zij in Nederland verblijven op grond van de EU-Richtlijn Tijdelijke Bescherming. In eerste instantie was deze tijdelijke bescherming voor een jaar. Inmiddels is deze richtlijn door de Europese Commissie verlengd tot 4 maart 2024 en kan daarna nog eenmaal, met één jaar verlengd worden. Aan de ontheemdenstatus op basis van de Tijdelijke Bescherming zijn rechten verbonden met betrekking tot huisvesting, medische zorg en onderwijs (ACVZ, 2022). Oekraïense ontheemden mogen dan ook, als zij geregistreerd staan, in loondienst werken en minderjarige kinderen volgen onderwijs in Nederlandse taal. Hierdoor zijn zij veel sneller dan asielmigranten in staat te integreren in de Nederlandse samenleving.

Tegelijkertijd is er ook veel onzekerheid over de duur en status van hun verblijf in Nederland, zowel voor de overheid als voor de ontheemden zelf. Hebben Oekraïense ontheemden na het beëindigen van de tijdelijke bescherming automatisch recht op een verblijfsstatus? Mogen ze nog werken in Nederland na de beëindiging van de tijdelijke bescherming? Hierover is op dit moment nog geen duidelijkheid. Deze dubbele onzekerheid maakt dat het lastig is om regie te nemen over het eigen leven (*ibid*). In hoeverre en op welke wijze(n) slagen zij hierin?

Het lectoraat Grootstedelijke Ontwikkelingen van De Haagse Hogeschool heeft in samenwerking met de gemeente Den Haag onderzocht op welke wijze(n) vluchtelingen uit Oekraïne erin slagen hun weg te vinden in de Haagse samenleving.

De centrale vraag van dit onderzoek is:

- Op welke wijze(n) slagen Oekraïense ontheemden er in hun weg te vinden in de Haagse samenleving en wat zijn hun toekomstplannen en verwachtingen?

In het beantwoorden van bovenstaande vraag zal het belang van (inbedding in) formele en informele netwerken van de Oekraïense ontheemden worden onderzocht. Daarbij kijken we in het bijzonder naar de sociale leefsituatie, de arbeidsmarktpositie en het toekomstperspectief van Oekraïense ontheemden.

Het doel van het onderzoek is om zicht te krijgen op de woon-, werk- en leefsituatie van Oekraïense ontheemden in de Haagse samenleving. Hierbij laten we vooral Oekraïense ontheemden zelf aan het woord. De uitkomsten van het onderzoek bieden input voor beleid gericht op een (langetermijn-) visie voor deze groep ontheemden als ook lessen voor de opvang en integratie van asielmigranten.

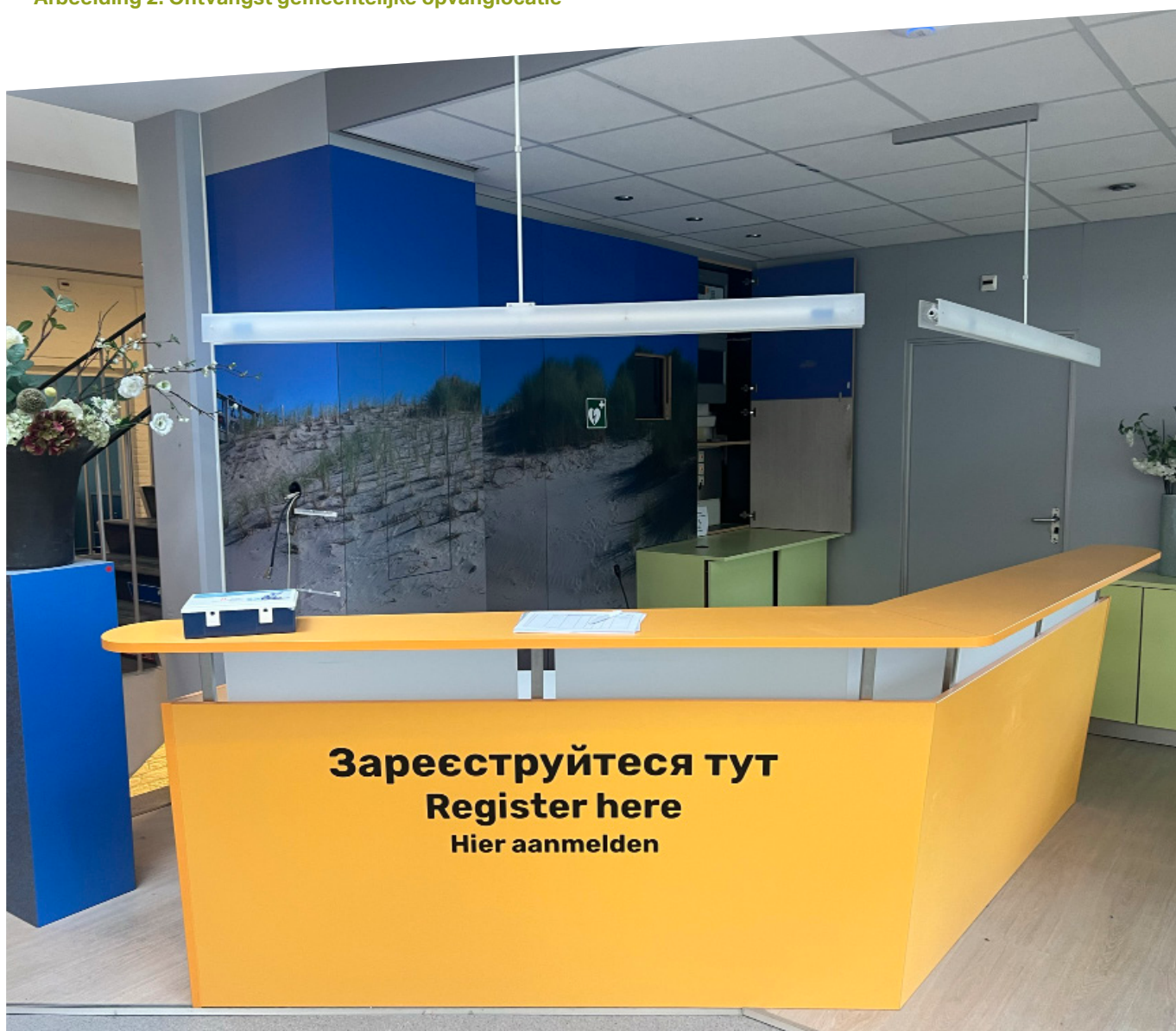
We willen graag de gemeente Den Haag en in het bijzonder Susan Potgieter, Richard Post, Ingrid van Gent, Sandra Giesen, Judith Vastenburger en Judith Oudshoorn van Ginderen bedanken voor hun prettige samenwerking. Daarnaast ook een woord van dank voor de respondenten die bereid waren om hun persoonlijke verhaal met ons te delen. Tot slot, willen onze collega's Hasse van der Veen, Stephan van Berkel en Stefanie Schuddebeurs bedanken

voor hun hulp bij de totstandkoming van het rapport en de studenten Karima el Jaouhari, Rintje Wijngaard, Cristina Mitrea, Alexander Rietveld, Marijn Rijk en Agita Beržanskaitė voor hun inzet bij het uitvoeren van het veldwerk.

Dit rapport

We zullen in dit rapport eerst ingaan op de onderzoeksmethode en de onderzoekspopulatie. In de daaropvolgende hoofdstukken 3 tot en met 7 worden de bevindingen gepresenteerd. We gaan achtereenvolgend in op de routes die de Oekraïense ontheemden hebben afgelegd van Oekraïne naar Nederland en de keuze voor Nederland en Den Haag (hoofdstuk 3), daarna belichten we de voor- en nadelen van zowel de particuliere als de gemeentelijke opvang (hoofdstuk 4). In hoofdstuk 5 staat het opleidingsniveau en de arbeidsmarktpositie van de respondenten centraal. Hoofdstuk 6 belichten we de ervaringen van de kinderen met betrekking tot het onderwijs. In hoofdstuk 7 gaan we in op de onzekerheid van de positie van de Oekraïense ontheemden en de invloed hiervan op hun toekomstplannen. In het laatste hoofdstuk 8 trekken we een aantal conclusies uit deze bevindingen.

Afbeelding 2. Ontvangst gemeentelijke opvanglocatie

Mariya (R04) is een 42-jarige vrouw uit Odessa. Ze is getrouwd en samen met haar man heeft ze een zoon van 12 jaar. Haar man is zeeman en sinds de oorlog is uitgebroken maakt hij zich vanaf zijn schip veel zorgen over zijn vrouw en zoon. Hij adviseert haar om Oekraïne te verlaten. Omdat haar man op zee is, is hij niet bij haar als ze het land verlaat. Mariya en haar zoon vluchten naar Roemenië en verblijven daar twee maanden, van maart tot eind april 2022. Tijdens haar verblijf daar ontvangt Mariya hulp van een Amerikaans echtpaar dat in Roemenië vrijwilligerswerk doet voor Oekraïners. Mariya had tegen dit echtpaar gezegd dat ze graag naar Nederland wilde doorreizen, omdat haar werkgever in Oekraïne ook in Nederland een IT-vestiging heeft. Van het Amerikaanse echtpaar ontvangt zij het volledige bedrag dat nodig is voor drie vliegtickets naar Nederland; voor zichzelf, haar zoon en haar kat. Ze vertrekt per vliegtuig van Boekarest naar Warschau, en van Warschau naar Amsterdam. Het was fijn, vertelde Mariya, om geld te krijgen voor een vliegticket. Alleen wilde ze niet naar Nederland reizen zonder te weten waar ze terecht zou komen. Dus, voor haar vertrek uit Roemenië, komt zij in contact met een Nederlands gastgezin via de Nederlandse website *Help for Ukraine*. Het echtpaar dat hen opvangt woont met twee kinderen (12 en 14 jaar) in Friesland. Nadat ze online contact heeft gezocht, hebben ze via WhatsApp een digitale kennismaking. Het gastgezin vertelt haar hoe ze van Amsterdam naar Friesland kan reizen. Mariya, haar zoon en de kat komen eind april 2022 in Friesland aan, twee maanden na het uitbreken van de oorlog. Al snel kan haar zoon in Friesland naar school.

Hoewel Mariya het goed kan vinden met het gastgezin, besluit zij na twee maanden om te verhuizen naar Den Haag. De belangrijkste reden voor haar is dat ze wil werken en ze haar kansen op werk hoger in schat in de steden dan in Friesland. Vrienden uit Oekraïne woonden al in Den Haag, dus daar had ze over gehoord. Bovendien kon haar zoontje naar een school in Den Haag; een school voor en met Oekraïense kinderen. Bij aankomst in Den Haag kan Mariya met haar zoon en kat terecht in een gemeentelijke opvanglocatie. Het is een oud klooster waar 80 andere mensen uit Oekraïne wonen. Mariya hoopt dat haar situatie in Den Haag zal veranderen. Maar vooralsnog blijkt het vinden van een baan ook hier lastig. Mariya wil graag een baan op 'niveau', ofwel werk waarvoor ze is opgeleid. Maar, overal krijgt ze te horen dat haar Nederlands nog niet voldoende is, zo ook bij de vestiging van het IT-bedrijf in Rotterdam waar ze hoopte aan de slag te kunnen. Doordat ze geen werk heeft en niet terug kan, voelt ze zich als een gevangene. Daarom is ze nu druk bezig met het leren van de Nederlandse taal: elke dag is ze aan het studeren, meestal wel vier keer per dag: 's ochtends bij 'Taal Aan Zee', dan gaat ze naar de bibliotheek om daar taalles te krijgen van vrijwilligers, dan gaat ze door naar het Mondriaan college voor Nederlandse les en ook in de avond krijgt ze les van een vrijwilliger. Haar zoon gaat naar school in Den Haag en in de avond volgt hij online lessen van zijn school in Oekraïne. Volgens Mariya is ook dit laatste (onlineonderwijs) voor hem belangrijk, want hij zat op een goede school en ook die moet worden afgemaakt. Over haar verwachtingen van de toekomst merkt ze op: *"I just hope the war will stop. As soon as possible, we go back to our home and continue our life. But who knows"*.

2. ONDERZOEKSMETHODE & ONDERZOEKSPOPULATIE

Onderzoeksmethode

Het veldwerk voor deze studie heeft plaatsgevonden van januari tot en met april 2023. In totaal hebben we met 27 Oekraïense ontheemden gesproken en 6 Nederlandse gastgezinnen. De respondenten zijn geworven via het eigen netwerk van de betrokken onderzoekers en studenten, de gemeente en online platforms zoals de berichtendienst Telegram en buurtapp Nextdoor.

Via de gemeente zijn we in contact gebracht met locatiemanagers van verschillende opvanglocaties in Den Haag. Zij hebben onze vraag uitgezet onder de bewoners en afspraken voor ons ingepland. De respondenten die deelnamen aan het onderzoek hebben we van tevoren informatie en uitleg gegeven over het doel van het onderzoek en hen een *informed consent* formulier voorgelegd dat zij hebben ondertekend. De respondenten ontvingen een vergoeding in de vorm van een VVV-bon t.w.v. 20 euro. De bereidheid om deel te nemen aan het onderzoek onder de respondenten die we benaderden was hoog. Ook de oproep via sociale mediakanalen leidde tot een hoge respons.

De interviews zijn afgenomen door senior onderzoekers samen met een (internationale) student. De interviews met de Oekraïners zijn allemaal face-to-face afgenomen. Met twee van de zes gastgezinnen die zijn geïnterviewd vond het interview plaats via MS-Teams. De interviews met de ontheemden zijn afgenomen in het Engels, Oekraïens of Russisch. Bij acht interviews die zijn gehouden in het Oekraïens of Russisch was een tolk vanuit de gemeente Den Haag aanwezig om direct te vertalen. In deze gevallen sprak de respondent geen Engels. Ook één van de studenten kon bij een aantal interviews als tolk optreden. De interviews duurden gemiddeld een uur en zijn vervolgens letterlijk uitgewerkt en vervolgens geanalyseerd met behulp van het programma ATLAS-ti. De citaten die in dit rapport zijn opgenomen zijn geanonimiseerd en voorzien van een respondentnummer. We hebben er bewust voor gekozen om de citaten in het Engels op te nemen, omdat we daarmee het meest recht doen aan de antwoorden die zijn gegeven door de respondenten of de vertaling van de tolk van de respondent. Bij de uitgebreidere casebeschrijvingen worden gefingeerde namen gebruikt.

Onderzoekspopulatie

Het doel van het onderzoek was niet om tot een representatieve selectie van respondenten te komen, maar wel enige diversiteit in de respondentenpopulatie te hebben. Dit betekent dat we erop gelet hebben dat we een diverse groep hebben wat betreft leeftijd, geslacht, opvangsituatie, gezinssamenstelling en taal. De jongste respondent die wij hebben geïnterviewd is 17 jaar oud en de oudste 65 jaar.

De grootste groep van onze respondenten bestaat desondanks voornamelijk uit vrouwen die veelal gevlucht zijn met hun kinderen en tussen de 30-40 jaar oud zijn. Deze oververtegenwoordiging komt overeen met andere statistische data over Oekraïners in Nederland (zie Opora, 2022).

De respondenten uit ons onderzoek zijn allemaal woonachtig in Den Haag en worden voornamelijk opgevangen in de gemeentelijke opvang. Een gedeelte hiervan werd eerst bij particulieren opgevangen en is daarna in de gemeentelijke opvang terecht gekomen. De respondenten die wij hebben gesproken zijn afkomstig uit steden zoals Kyiv, Lviv, Luhansk, Marioepol, Charkov, Bucha, Bachmoet, Cherson, Odessa en Zaporizja. Vrijwel alle respondenten zijn in de eerste maand na het uitbreken van de oorlog (maart 2022) uit Oekraïne naar Nederland gevlucht. Tot slot, de Oekraïense onderzoekspopulatie wordt vanwege hun aparte status geen vluchteling maar ontheemde genoemd. In dit rapport worden beide termen gebruikt.

3. MIGRATIEROUTES & MOTIEVEN

Migratiemotief

De keuze om te vertrekken uit Oekraïne als gevolg van de oorlog was voor de respondenten veelal moeilijk, maar met name twee oorzaken waren doorslaggevend voor hun vertrek. Allereerst was hun woonplaats direct getroffen door de inval van Rusland: ze werden gewekt door het luchtalarm, hoorden bommen en raketten of overvliegende helikopters. Andere respondenten woonden in de buurt van zogenoemde strategische punten voor het Russische leger die een grote impact hebben wanneer deze gebombardeerd zouden worden, zoals kerncentrales in de buurt van steden die al getroffen waren. Eén van de respondenten vertelt hoe zij (vrouw, 42 jaar, één kind) de beslissing heeft genomen nadat hun stad zwaar getroffen was:

"I was awake from the bombing, not from the alarm. (...) We stayed home, just listening to this bombing and my husband always told me that this is not too dangerous because in the city center are a lot of people (...) But day after day it became... Oh my god! It was too scary for me, I couldn't sleep. We stayed the whole week, but I couldn't sleep, because of the bombing. Not only during the day but also during the night. And one day, in this period between 6 am and 8 am, it was silent, and I was too scared and decided that this is exactly that period of time when we can leave our home." (R11)

De respondenten komen voornamelijk uit Oost- en Zuidoost-Oekraïne, nabij de grens met Rusland. Zoals eerder benoemd zijn dit gebieden die zwaar getroffen zijn of dreigden getroffen te worden. Bovenstaand citaat illustreert het gevaar waar respondenten voor zijn gevlucht en wat voor hun dus de reden was om te Oekraïne te verlaten.

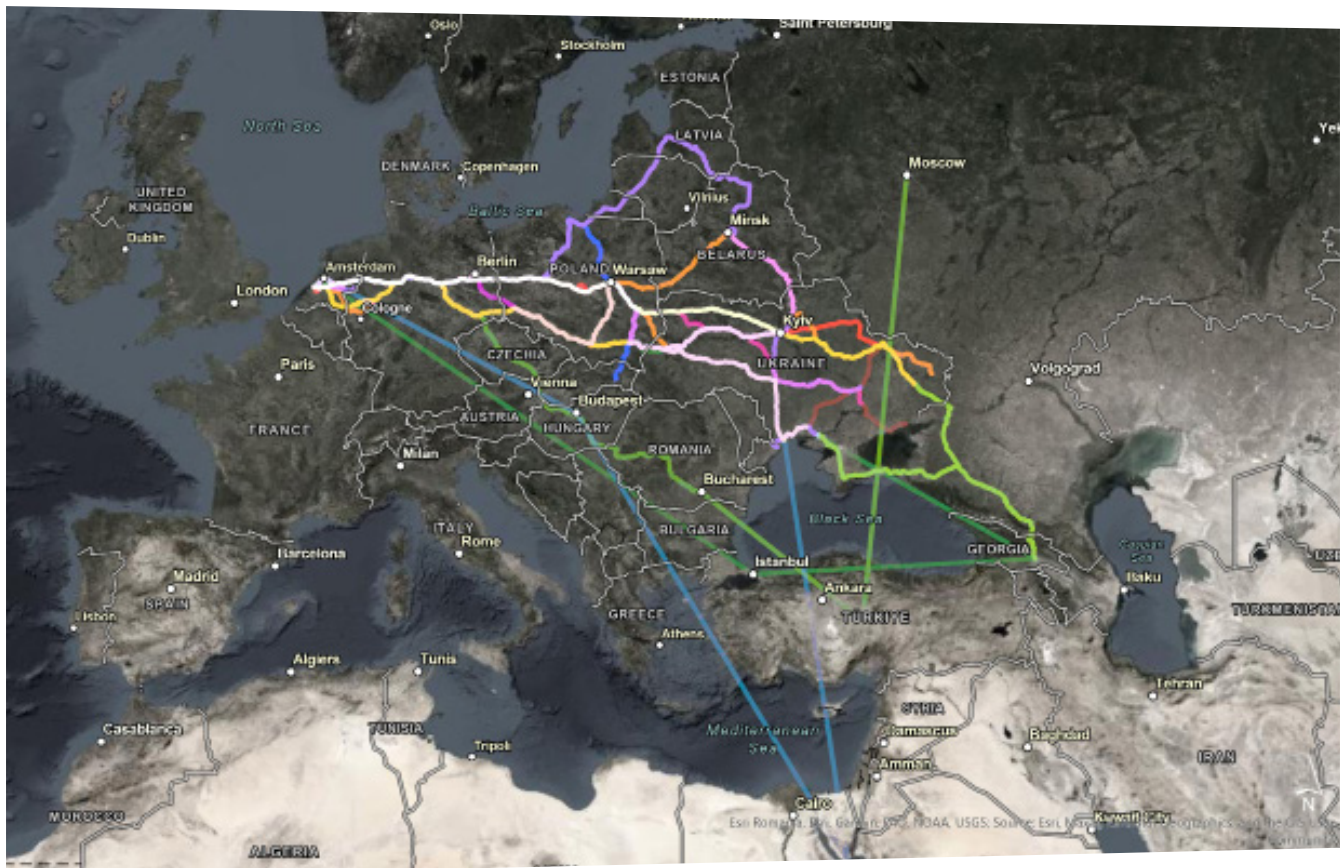
Migratieroute

De eerste stop na het verlaten van Oekraïne is voor de meeste respondenten Polen geweest, waar zij terecht kwamen in Warschau. Veelal kwamen zij hier terecht via Lviv, een Oekraïense stad dichtbij de Poolse grens. Afhankelijk van hun locatie werd Warschau bereikt met de bus, trein of auto. In Polen stonden verschillende autoriteiten en vrijwilligers klaar om hen op te vangen of verder te helpen. Vanuit Polen werd – in veel gevallen na een stop van een paar dagen – doorgereisd naar Duitsland, met meestal een tussenstop in Berlijn. Voor enkele respondenten zag de reis er anders uit, zoals voor onderstaande respondent (vrouw, 37 jaar, twee kinderen). Nadat zij door Russische soldaten is gestopt bij de grens, besluit ze een andere route af te leggen:

"Then they decided they would go via Georgia, so that they could take a plane from Georgia. There were a lot of cars with Ukrainian license plates, waiting to get through. Her brother booked her a hostel in Tbilisi so that they could stay a few days in a quiet, safe place. It was not the shortest way because it was dangerous to fly directly. The sky was closed above so, they had to go to Istanbul and then from Istanbul to Schiphol." (Tolk van R25)

Het overgrote deel van de respondenten is samen met iemand naar Nederland gekomen, veelal met familie of vrienden. Een enkele keer hebben respondenten de reis afgelegd met iemand die ze onderweg hebben ontmoet. De respondenten die met familieleden zijn gereisd, deden dit vooral met hun kinderen of directe familie zoals broers en zussen en/of ouders. Verschillende respondenten zijn met drie generaties (oma, moeder, kind) gereisd. Van een enkeling zijn de volwassen familieleden uiteindelijk naar een ander land gevlucht of teruggegaan naar Oekraïne. Eenmaal in Nederland, kwamen mensen veelal aan in Utrecht of Amsterdam. Onderstaande afbeelding laat de migratieroutes zien die de respondenten hebben afgelegd.

Afbeelding 3. Migratieroutes respondenten

Belang aanwezigheid netwerk in Nederland

De belangrijkste reden voor respondenten om vervolgens naar Nederland (door) te reizen is de aanwezigheid van vrienden, kennissen of familieleden in Nederland. Het gaat hierbij soms om naaste familieleden, zoals ouders, kinderen en broers of zussen. Dit geldt ook voor respondent R07 (vrouw, 17 jaar): haar vader woonde al enige tijd in Nederland. Voor haar is zijn aanwezigheid de belangrijkste reden om naar Nederland te komen en niet naar Duitsland te gaan, hoewel ze wel Duits en geen Nederlands spreekt:

"A lot of people want to me to know Dutch and I know only English, Ukrainian, and German. A lot of people were also wondering why I didn't go to Germany instead of The Netherlands, and I reply: it's because my dad lives here, it's the only reason."
(R07)

Ook voor onderstaande respondent (vrouw, 51 jaar, twee kinderen) was het feit dat haar dochter al in Nederland woonde de belangrijkste reden om naar Nederland te reizen en vervolgens in Nederland naar Den Haag door te reizen:

**"Tolk: De vriend van haar dochter, die heeft gezegd dat in Nederland de beste omstandigheden zijn. Daarom zijn ze hier naartoe gekomen.
Interviewer: En hoe zijn jullie dan in Den Haag terecht gekomen?
Tolk: Eigenlijk waren dat vrienden van die vriend van haar dochter. Die zeiden van: kom naar Den Haag, hier heb je mensen die elkaar kennen. Dus is ze rechtstreeks naar Den Haag gekomen."** (Tolk van R18)

Het zijn lang niet altijd naaste familieleden of vrienden die van invloed zijn op de keuze voor Nederland en Den Haag. Zo geven respondenten ook aan dat oude studievrienden, kennissen, of mensen die respondenten 'via via' kennen, bepalend zijn geweest:

"Interviewer: What made you think of The Hague and the Netherlands? What made this city an interesting place to go for you?"

Respondent: When we decided to go to the Netherlands, we didn't know anything instead of Amsterdam. It was just a decision because we knew some people who lived there so that is why we went to Den Haag because there lived some people we know in Den Haag.

Interviewer: You had family members, relatives in Den Haag?

Respondent: No, no, no just, previously my mother's colleague." (R03, vrouw, 17 jaar)

"Respondent: That's why I'm here in the Netherlands, I chose between Germany and going to the Netherlands, but here I have two student friends. We studied together.

Interviewer: So, your decision to go to the Netherlands was because of those two student friends?

Respondent: Yeah, because you need to speak to someone about these questions, 'what can I do here?'" (R02, man, 45 jaar)

Vaak komen respondenten dus niet toevalligerwijs in Nederland of Den Haag terecht, maar is dit vaak al van tevoren gepland. Ook hadden enkele respondenten hadden al in Oekraïne of Polen een gastgezin in Nederland gevonden bij wie ze konden verblijven, zoals ook respondent R04 (vrouw, 42 jaar, één kind) [zie portret pagina 11]. Zij reisden vanuit Oekraïne vrijwel direct naar Nederland, soms met hulp van dit gastgezin. Slechts een enkele keer geven respondenten aan dat zij zonder een bestaand netwerk in Nederland besluiten om naar Nederland te reizen. Eén daarvan is respondent R23 (vrouw, 61 jaar, dochter en kleinkind). Voor haar is Nederland wel een toevallige keuze te zijn geweest:

"Vrijwilligers hadden tegen haar gezegd: 'Ga dan naar Polen en daar naar een opvangkamp'. Van daaruit gingen de meeste mensen naar Duitsland en mevrouw besloot om naar een plek te gaan waar minder mensen naartoe gingen. En dat werd Nederland." (Tolk van R23)

Ook voor respondent R22 (vrouw, één kind) is de komst naar Nederland en Den Haag meer op advies van anderen dan een weloverwogen besluit van haar kant:

"Ze gingen naar Polen en in Polen besloten ze naar Nederland te gaan. Er was een plek waar ze groepen mensen maakten voor verschillende landen en ze besloten om naar Nederland te gaan. In Polen koos ze niet voor Den Haag of een andere stad. Ze reisden naar Utrecht en daar werd ze opgehaald en naar Den Haag gebracht door vrijwilligers." (Tolk van R22)

Met uitzondering van deze respondenten, berust de keuze voor Nederland en voor Den Haag niet op toeval, maar op een netwerk waar zij een beroep op kunnen doen, zowel voor de reis als bij aankomst in Nederland.

4. OPVANG IN DEN HAAG

Het verhaal van Vitaliy is illustratief voor de verhuisgeschiedenis van sommige van de respondenten die zijn geïnterviewd [pagina 17]. Zij zijn in een jaar tijd al meerdere keren verhuisd, meestal omdat de opvangplekken waar ze terecht konden tijdelijk van aard zijn. Deze tijdelijkheid hangt samen met de status van de Oekraïense ontheemden, namelijk de Richtlijn Tijdelijke Bescherming die in eerste instantie voor een jaar was en inmiddels weer voor een jaar is verlengd. Vanwege de tijdelijkheid van het verblijf zijn de gemeentelijke opvangvoorzieningen ook tijdelijk van aard. Bij de particuliere opvang zien we dat Oekraïense ontheemden langer kunnen blijven, maar ook daar komt voor dat afspraken worden gemaakt over de maximale duur van de opvang. Het verhaal van Vitaliy laat ook zien dat sommige Oekraïense vluchtelingen van de particuliere opvang naar de gemeentelijke opvang verhuizen. Ook dit zien we onder onze respondenten terug. De meeste respondenten die wij hebben gesproken, verblijven op het moment van interview in de gemeentelijke opvang. Een derde van de respondenten heeft eerst in de particuliere opvang gezeten en is daarna naar de gemeentelijke opvang verhuisd. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op beide vormen van opvang en de voor- en nadelen die door de respondenten zijn benoemd.

Particuliere opvang

De meeste Oekraïners die zijn gesproken, verblijven op het moment van interview in de gemeentelijke opvang. Daarvan heeft een derde van de respondenten eerst in de particuliere opvang gezeten. Het is hierbij belangrijk om te melden dat de respondenten die wij hebben gesproken overwegend zijn opgevangen door Nederlandse gastgezinnen. Zo hebben wij bijvoorbeeld geen Oekraïense ontheemden geïnterviewd die worden opgevangen door familieleden en we hebben ook geen Oekraïners gesproken die familieleden opvangen.

Praktische informatie en ondersteuning

In de interviews noemden de respondenten de praktische hulp en ondersteuning die ze ontvangen van het gastgezin als één van de belangrijkste voordelen van de particuliere opvang. Oekraïense vluchtelingen die zijn opgevangen door gastgezinnen gaven aan te zijn geholpen met bijvoorbeeld de registratie bij de gemeente, het vinden van werk, bij het leren van de Nederlandse taal, het regelen van de taallessen, en het vinden van en de inschrijving voor een geschikte school voor de kinderen. Zo vertelt onderstaande respondent (vrouw, 37 jaar) over de hulp die ze heeft ontvangen van haar gastgezin:

"She helped me with many many questions. We were doing my registration, BSN together, and it was very fast. She went with me to the gemeente, she took time, and then she registered... oh, she helped me to apply for a bank card, she took time with me a lot. She really, really helped me out." (R27)

Uiteindelijk blijft zij voor twee maanden bij het gastgezin, waarna ze naar de gemeentelijke opvang verhuist. De reden hiervoor is dat van tevoren duidelijk was afgesproken dat ze voor twee maanden zou blijven (zie ook 'tijdelijkheid verblijf').

Versnelde integratie

Een gastgezin is niet alleen van belang voor allerlei praktische informatie, het bevordert ook een snellere integratie in de Nederlandse samenleving. Zo worden de Oekraïners opgenomen in het gezin en meegenomen in andere (eet)gewoontes, (leef)patronen en worden onderdeel van verschillende gezinsactiviteiten, zoals sport- en culturele activiteiten. Onderstaande respondent (P05¹) heeft twee maanden een Oekraïense vrouw van 32 jaar in huis gehad:

1 Respondentnummers met een P zijn citaten afkomstig van interviews met gastgezinnen.

Vitaliy (R02) koos voor Nederland omdat Nederland steun uitsprak voor Oekraïne, en omdat hij enkele oud-studiegenoten geneeskunde kende die 20 jaar geleden al naar Nederland verhuisden en hem een beetje op weg konden helpen. Het duurde vier maanden en drie tussentijdse verblijfplaatsen voordat hij een stabiele woonplek vond. Zijn aanvankelijke eerste verblijfplaats was militaire basis De Harskamp. Daar deelde hij een kamer met drie anderen. Tegen een vriendin, die al langer in Nederland woont, had hij gezegd: 'in Harskamp is niets te doen en er is hier geen werk te vinden.' Vervolgens gaf zij het advies dat hij beter naar de stad kon trekken, want niet dorpen, maar steden bieden kansen en mogelijkheden. Via de website 'Help for Ukraine' schrijft Vitaliy 30 brieven naar gastgezinnen in verschillende steden, waarop een echtpaar reageerde. Zij konden hem een slaapplek aanbieden voor een maand in Den Haag. In deze periode vond hij inderdaad een baan in de horeca. Maar na een maand moest hij vertrekken in verband met de verbouwing van het huis van het gastgezin. Hij kon al snel terecht in de gemeentelijke locatie Shell Campus, waar hij een maand kon verblijven. Van daaruit verhuist hij opnieuw naar een andere gemeentelijke voorziening in Den Haag waar hij nu bijna een jaar woont. Het verblijf in Shell Campus was ongemakkelijk; er zijn weinig mannen die Oekraïne zijn ontvlucht in verband met de dienstplicht, en hij ervaart dat hij met wantrouwen wordt bekeken door de andere vluchtelingen. In het geval van Vitaliy woonde hij de laatste 8 jaar in Rusland met een Oekraïens paspoort. Zijn Russische vrouw en dochter zijn nog altijd in Moskou.

"Ze zei dan tegen mij: ik hou wel van zwemmen, en toen zijn we naar het zwembad gegaan en toen kreeg ze van die meneer achter het loket twee gratis kaartjes om te komen zwemmen. Weet je wel, dat soort dingen. Dat was heel fijn voor haar. Of dat ze in het begin gratis met het openbaar vervoer mocht." (P05)

Door het inwonen bij een gastgezin is er niet alleen een versnelde 'integratie', maar krijgen zij veelal ook een warm welkom:

"In het begin ben ik met haar veel naar het stadhuis geweest om haar in te schrijven. Ik heb haar veel geholpen om de weg te vinden. Ik heb haar ook geholpen om een baan te vinden. En een vriendin van mijn moeder, heeft haar een fiets gegeven en via de buurtvereniging heeft ze ook een laptop gekregen. Het was heel erg fijn voor haar om te merken dat ze zo welkom was en dat mensen welwillend waren en dat ze geholpen werd aan alle kanten. Dat was echt wel heel ja heel, heel fijn voor haar." (P05)

Onderstaande respondent beschrijft over het warme welkom dat het gezin kreeg vanuit de buurt:

"Ik had geloof vrijdag een appje gestuurd dat ze waren aangekomen. Nou en het hele weekend ging de deurbel; dan stond die met dit op de stoep en dan stond die met dat op de stoep en wij kregen geld en we kregen eten; we kregen echt van alles. En die ene buurvrouw die zei van; 'Nou die meisjes als ze naar school gaan, moeten ze toch gewoon een goeie outfit hebben, hè? We willen ze graag een outfit geven'." (P01)

Afbeelding 4. Slaap- en badkamer particuliere opvang

En hoewel het regelmatig voorkomt dat het gezin dat wordt opgevangen uiteindelijk weer elders wordt opgevangen, blijft veelal het contact:

"En het leuke is eigenlijk ook, zij zijn nu ook inmiddels al zes maanden weg hier, maar ze vieren kerst met ons en eens in de twee weken komen ze eten met z'n allen. Ze vieren hun verjaardagen hier. En als oma komt, dan vraagt die: 'Waar zijn de Oekraïners?'" (P03)

De Nederlandse gastgezinnen bieden Oekraïense vluchtelingen een netwerk in Den Haag waar ze op terug kunnen vallen, ook als ze er niet meer wonen.

(Gebrek aan) privacy

Een laatste voordeel dat door sommige respondenten wordt genoemd is de privacy die zij hebben in een gastgezin. Het gaat dan om de respondenten die een eigen kamer hebben, in sommige gevallen ook met een eigen douche en wc. Soms wordt de kamer gedeeld met familieleden, zoals te zien is op afbeelding 4. In dit geval deelde moeder de kamer met haar twee dochters (tweeling).

Ondanks de voordelen van de particuliere opvang, komt het voor dat respondenten een plek in de gemeentelijke opvang zoeken, na een periode in de particuliere opvang. De redenen hiervoor lopen uiteen, maar hebben veelal te maken met de keerzijden van de particuliere opvang. We zullen een aantal van de keerzijden belichten.

Zo wordt privacy niet alleen als voordeel van de particuliere opvang genoemd, maar het gebrek eraan wordt ook als nadeel ervaren. Veelal gaat het om een vorm van opvang waar Oekraïners onderdeel worden van een gezin, waardoor het gebrek aan privacy door zowel het gastgezin als de respondent als nadeel wordt genoemd. Eén van de gastgezinnen vertelt hierover:

"Weet je, onze dochter is uit huis en ik ben nu gepensioneerd. Dus ja, dat is toch raar. Dan loop je toch af en toe in je onderbroek zo, van de badkamer naar je slaapkamer en dat soort dingen. Opeens bij drie dames in huis, moet je daar toch voorzigtiger mee zijn." (P03)

Gebrek aan privacy geldt overigens niet alleen voor de particuliere opvang. Ook in de gemeentelijke opvang wordt gebrek aan privacy genoemd (zie volgende paragraaf).

Tijdelijkheid van het verblijf

Omdat de vluchtelingen onderdeel worden van het gastgezin en doordat van tevoren niet duidelijk is hoe de opvang zal gaan, worden meestal van tevoren duidelijke afspraken gemaakt over de duur van het verblijf. Bij sommige organisatie die de particuliere opvang bij gastgezinnen organiseren, is dit de manier waarop de particuliere opvang aangeboden wordt. Soms is dat een maand, meestal is dit twee tot drie maanden, zoals bij onderstaande respondent (vrouw, 33 jaar). Hoewel het verblijf bij het gastgezin goed is bevallen, was de afspraak al van tevoren gemaakt dat zij maximaal twee maanden kon verblijven. Na deze twee maanden heeft het gastgezin haar geholpen om een plek in de gemeentelijke opvang te krijgen.

"We made a deal from the beginning that it will be for a month or two. My plan was to find a job as fast as I can, because I knew that my place was not forever. So, it was plan number one to check what I have to do to rent a place. Then I found out that this is very hard, and [private host's name] helped me a lot to find this place. She said the municipality is giving space for those who cannot longer stay with their host families. By that time, I already found a job, two jobs, and it was like... for me, it was one of the options to get out of the worries." (R27)

Ook één van de gastgezinnen vertelt over de maximale termijn die zij hebben gesteld aan de opvang die zij boden en hoe lastig ze het vonden deze informatie te delen met de mensen die bij hen inwoonden:

"Ze vroegen aan mij: 'wij hebben nog twee jaar van de middelbare school totdat dat klaar is, kunnen we hier blijven?' Ja, dat was natuurlijk toch wel een dingetje. Om dan op een gegeven moment te besluiten om 'nee' te zeggen. Maar, wij hebben een heel internationale familie, mijn nichtjes uit Amerika, die komen regelmatig. En toen was er dus de mogelijkheid om opgevangen te worden in een gemeentelijke locatie. Dus ja... [...] Zij hadden wel verwacht dat ze niet eindelijk konden blijven, maar het was wel lastig om het ze te vertellen. Ik zag er tegenop als een berg. We hebben hier met z'n vijven zitten huilen. Ja, dat wil je niet weten." (P03)

Hoewel er ook voorbeelden zijn van respondenten die langer bij hun gastgezin kunnen blijven, hebben de meeste respondenten in een jaar tijd al meerdere verhuizingen achter de rug. Dit geldt overigens ook voor de respondenten die in de gemeentelijke opvang verblijven, want ook daar heeft de opvang vaak een tijdelijk karakter.

Culturele verschillen

Maar ook culturele verschillen over en weer kunnen aanleiding zijn om te kiezen voor een plek in de gemeentelijke opvang. Zo vertelt de volgende respondent (vrouw 40 jaar, twee kinderen) over de redenen van haar verhuizing van de particuliere opvang naar de gemeentelijke opvang het volgende:

"It was a little difficult. It was a good family. But sometimes, it is another habit or... cultural difference. Now we know that Dutch people are very structured. Six o'clock we had dinner. And that is not six-ten. In Ukraine for example the children have dinner and I will have dinner with their father after. It is more flexible, more easy. But here it was like this. Often, we told our family, we need to go to gym. And we understand for them it was also difficult. I don't know how people can live some time together." (R08)

Eén van de gastgezinnen vertelt over het eerste gezin dat ze opving, maar dat door de culturele verschillen geen succes was:

"Die opvang is in zoverre mislukt, als je het mislukt kan noemen, dat het begon met iets waarvan ik de context niet van kon overzien en zij ook niet. Het was echt een te groot verschil wat betreft de manier waarop wij leven en waarop zij wilden leven. Eh...dat was: geen discipline alles kon, alles mocht. Nou ben ik heel makkelijk. Ik begrijp het, ik begrijp hoe zwaar het is en ik snap best dat je als moeder voor een zware taak staat in een totaal andere omgeving. Je moet je gaan vestigen en aanpassen en de angst. Ik heb er heel veel begrip voor, maar ik had liever het boek wat ik wat later gelezen heb over de Oekraïners [over cultuur en gewoonten] vooraf gelezen. Dan had ik het beter begrepen." (P06)

De respondent geeft aan dat hierdoor het opvangen van het gezin is 'mislukt' en had gewenst zich van tevoren meer ingelezen te hebben in mogelijke culturele verschillen. Ook voor een ander gastgezin speelden verschillen in leefstijl een rol:

"She had a relatively good background and, but they were not trying to get involved in the Dutch community. And we were trying to learn them Dutch but after three months, we were nowhere. And there was also no effort. And the money from the municipality was spent on trips and toys. For me that was not ok. That's not my lifestyle." (P04)

Bovenstaande quotes illustreren hoe er botsingen kunnen ontstaan door verschillen in (culturele) leefstijl.

Risico op eenzaamheid

Een ander nadeel van de particuliere opvang is dat de respondenten soms weinig andere contacten hebben dan hun Nederlandse gastgezin en geen ervaringen kunnen delen over hun verblijf in Nederland of niet hun eigen taal kunnen communiceren. Het risico op vereenzaming ligt dan ook op de loer. De gastouders zijn zich hiervan veelal bewust, maar hebben niet altijd een oplossing voorhanden (zie ook het verhaal van Joelia, R07).

Afhankelijkheid

Zoals ook uit het verhaal van Joelia [pag. 22] naar voren komt, is een andere keerzijde van de particuliere opvang volgens sommige respondenten het gevoel van afhankelijkheid. Oekraïense ontheemden die niet werken ontvangen maandelijks leefgeld. Oekraïners die in de particuliere opvang verblijven ontvangen ook een bedrag voor de verblijfskosten. In principe wordt verondersteld dat dit bedrag betaald wordt aan het gastgezin. Maar sommige gastgezinnen geven aan dat ze deze bijdrage niet willen omdat ze het niet voor het geld doen.

"Wij zeiden van: 'nou, je hoeft je hoeft niks te betalen omdat je hier bent. Wij hebben een keuze gemaakt en wij willen graag de kosten daarvoor dragen. Dat kunnen we ook en daarom hebben we liever dat jij dat geld zelf gebruikt of spaart desnoods om dingen te kunnen doen'. Zij heeft wel aangeboden om mee te betalen, maar dat hoefde van ons niet." (P05)

"It was my decision. When she finally got some money from the municipality, she offered to pay for some stuff. And then I said, I said: 'I don't need money from you. But save it for a later date. You know, I'd rather have you save money for your apartment and for stuff that needs to come, for new clothes, whatever. Instead of giving me money', you know, I could spare it." (P04)

Ondanks de goede bedoelingen kan dit bij de Oekraïense vluchtelingen het gevoel van afhankelijkheid versterken. Zo vertelt ook een van de gastgezinnen die we hebben gesproken hierover het volgende:

"Toen ze hier kwam, zei ze van: 'I don't want to live on your expenses.' Toen had ik al zoiets van 'volgens mij voelt ze zich ook gewoon bezwaard dat ze op onze kosten leeft'." (P02)

Het gevoel van afhankelijkheid kan soms voor respondenten reden zijn om liever in de gemeentelijke opvang te willen verblijven.

Gebrek aan toezicht

De gastgezinnen zijn veelal bekend bij de gemeente, omdat de Oekraïense ontheemden zich moeten melden bij de gemeente voor hun registratie. Maar desondanks speelt deze opvang zich deels buiten het zicht van de gemeente af. Respondenten vinden particuliere opvangadressen op verschillende manieren, soms via de gemeente, maar ook via eigen kanalen of via andere dan de gemeentelijk website. Hierdoor komen sommige respondenten soms in een kwetsbare positie terecht, zoals Kateryna (zie portret blz. 24), maar ook onderstaande respondent (35 jaar, één kind). Zij kwam in eerste instantie in de particulier opvang terecht, maar door twee vervelende ervaringen, is ze blij dat ze inmiddels een plek heeft in de gemeentelijke opvang:

Toen de oorlog in Oekraïne uitbrak is de 19-jarige Joelia (R07) zonder haar familie (moeder, zus en grootouders) bijna direct vanuit de regio Lviv gevlucht naar Den Haag. Via Lviv reisde ze met een bus door Polen en Duitsland naar Nederland. Zij koos voor Den Haag omdat haar vader daar woont. Hij is drie maanden eerder in Den Haag aangekomen. Eenmaal in Den Haag brengt haar vader haar naar de Broodfabriek die haar koppelen aan het gastgezin van Anna (P02) (57 jaar) en haar man. Na het uitbreken van de oorlog hebben Anna en haar man zich direct aangemeld als gastgezin. Zij wonen in een groot huis in Den Haag waar Joelia haar eigen slaapkamer en badkamer heeft. Joelia kon niet bij haar vader wonen omdat hij bij een Poolse vriend woont, voor die vriend werkt hij ook in de bouw. Joelia vond het in het begin eng om bij Anna te wonen. Ze voelt zich niet veilig omdat er geen sloten op de deuren zaten, bijvoorbeeld op de badkamerdeur. Naderhand toen ze hen beter leerde kennen had ze dat onveilige gevoel niet meer.

Anna helpt Joelia met solliciteren, het vinden van hobby's en met de huishoudelijke taken. Joelia hoeft financieel niets bij te dragen, wat zij lastig vindt. Volgens Anna voelt Joelia zich bezwaard. Daarom hebben ze de afspraak gemaakt dat Joelia één keer per week een Oekraïens gerecht voor hen kookt, haar eigen kamer opruimt, en haar eigen badkamer schoonmaakt. Ondanks dit merkt Anna dat Joelia zich bezwaard voelt om van hen afhankelijk te zijn, ook vindt Joelia het niet fijn om het geld van de overheid aan te nemen. Zij doet erg haar best om werk te vinden en was om die reden al snel begonnen met solliciteren toen ze in Nederland aankwam. Doordat ze de Nederlandse taal niet machtig is, heeft ze veel moeite met het vinden van een baan gerelateerd aan haar huidige opleiding (filologie) en het creëren van een sociaal netwerk. Joelia werkt voornamelijk voor een schoonmaak organisatie die Anna totaal niet vertrouwt. Een voorbeeld is de schoonmaakbaan die Joelia kreeg via een man in Oekraïne die haar in contact bracht met een Poolse vrouw die haar twee dagen het World Forum liet schoonmaken met twee Oekraïense meiden en Poolse dames. Nadat zij twee dagen hadden schoongemaakt werd hun verteld dat ze niet betaald zouden worden omdat ze zagezegd niet goed hadden gewerkt. Anna is hierover erg boos geworden en heeft meteen geprobeerd te achterhalen hoe ze bezwaar kon maken.

Anna maakt zich veel zorgen om Joelia. Ze probeert haar mee op stap te nemen, mee te laten sporten en andere activiteiten te laten ondernemen. Joelia is heel erg teruggetrokken en stil. Ze wil thuisblijven om te blijven solliciteren en voor het geval ze gebeld wordt voor werk, waardoor ze weinig andere activiteiten onderneemt. Joelia ziet een baan vinden dan ook als een oplossing om een groter sociaal netwerk op te bouwen. Als de eenzaamheid, verveling en het niet vinden van een baan aanhoudt ziet Joelia dat als een reden om mogelijk terug te verhuizen naar Oekraïne, of in Duitsland te gaan wonen omdat ze ook Duits spreekt. Anna hoopt dat de gemeente meer (culturele) activiteiten zal organiseren voor Oekraïense vluchtelingen in Den Haag.

Drie maanden na het interview vertelt Anna ons dat Joelia is teruggegaan naar Oekraïne. Doorslaggevend in het besluit was dat ze voor haar gevoel niets in Nederland kon doen. Maar Anna vertelt ook dat Joelia na twee maanden weer is teruggekeerd naar Nederland, omdat ze hier toch meer mogelijkheden ziet voor zichzelf, maar niet langer bij Anna verblijft.

"First there was this strange guy. He was very strange, so we decided to look for another host. But after I told him we were moving, he cried: 'oh don't go, I want to help you'. Then we go to a new family. This new family was good, but after a few days, this Dutch guy wrote a schedule, like a timetable, what I needed to do [laughs] I needed to be with his kid, I needed to do cooking, I needed to clean. So, I said, ok, I will clean all the house, this was two floors, but I don't want to sit with kid because the kid doesn't like me, he likes only his mama. And then after that, the guy texted me: 'you need to search a new house.'" (R09)

De respondent vertelde dat ze haar huisvesting heeft gevonden via een website. Via deze website krijgt ze vooral reacties van mannen. Niet alleen in Den Haag, maar ook uit Amsterdam en Rotterdam. Er had zelfs een man uit Frankrijk gereageerd op haar oproep. Een andere respondent (man, 22 jaar) huurt een kamer via een huurbaas:

"Hij huurt zijn kamer via een particulier. Hij betaalt 300 huur en als ze te veel gas, water en licht verbruiken dan moet hij 50 euro per persoon bijbetalen. Hij kan dit betalen omdat hij hier nu 5 maanden woont, en daarvan werkt hij al 4 maanden als schoonmaker. Hij werkt 8 uur per dag en krijgt dat cash, zwart, uitbetaald." (Tolk van R14)

Voorgaande laat zien dat de particuliere opvang voor vluchtelingen een aantal duidelijke voordelen heeft. Zo worden vluchtelingen via hun gastgezin soms letterlijk aan de hand genomen in het vinden van hun weg in de Nederlandse en Haagse samenleving. Tegelijkertijd blijkt ook dat juist bij deze vorm van opvang ook veel buiten het zicht van de gemeente om gebeurt en dat daarmee de ontheemden soms in een kwetsbare positie terecht kunnen komen.

In de volgende paragraaf zal nader worden ingegaan op de voor- en nadelen van de gemeentelijke opvang, maar eerst worden de belangrijkste motieven geschetst van gastgezinnen om Oekraïners op te vangen in hun huis (zie *Intermezzo Motieven van gastgezinnen*).

Toen in Oekraïne de oorlog uitbrak, was Kateryna (R05) per toeval op vakantie in Egypte met haar 10-jarige dochter. Vanuit Egypte ging zij op zoek naar een verblijfplaats in een ander land, aangezien haar woonplaats Odessa een van de getroffen gebieden is. In haar netwerk ging ze opzoek naar een plek om te verblijven, waaruit verschillende aanbiedingen kwamen. Eén daarvan was van een Nederlandse man uit Voorburg, die Kateryna kende via haar nicht die werkt als vertaler. Hij woonde alleen met zijn hond, wat voor Kateryna de doorslaggevende factor was aangezien haar dochter erg gehecht was aan de dieren die zij thuis hadden. Ze verwachtte dat het voor haar dochter gemakkelijker acclimatiseren was in een nieuwe omgeving met een huisdier in de buurt.

Kateryna had wel enkele zorgen. Voor ze inging op zijn aanbod, legde zij nog een keer de situatie uit waarin zij en haar dochter zich verkeerde. Kateryna besloot bij hem in te trekken met haar dochter. Het begin leek goed, zo regelde hij een baan voor haar binnen haar beroepsgebied als massagetherapeut. Echter, Kateryna ervoer binnen de twee maanden dat ze daar woonde al snel verschillende vormen van intimidatie, wat voor veel angst bij haar zorgde. Hij begon zich vreemder te gedragen, waardoor Kateryna eerst dacht dat hij hen weg wilde hebben. Toentertijd sprak ze nauwelijks Engels, waardoor ze zich extra kwetsbaar voelde. Ze sprak hem aan op zijn gedrag, waarop hij benadrukte hoe blij hij was met haar gezelschap. Op een later moment werd ze uitgenodigd om een romantische wandeling met hem te maken om te praten, waarop ze reageerde dat het een normale wandeling zou worden. Vervolgens kreeg ze te horen dat ze beter een andere verblijfsplaats kon zoeken.

Vanuit de gemeente waar Kateryna verbleef, werden haar zorgen niet gehoord. Vervolgens werd ze doorverwezen naar de Broodfabriek, waarna ze na een paar weken terecht kon in de gemeentelijke opvang van Den Haag. Ze kwam terecht in een van de meest populaire opvanglocaties en is erg blij om hier te wonen, omdat dit een locatie is waar ontheemden veel privacy hebben. Haar dochter doet het goed op school en ze kent ondertussen de basis van het Engels en Nederlands. Ze hebben ook al vrienden, waarmee ze met de Ooievaarspas verschillende uitstapjes maken. Er zijn soms wel wat problemen met bewoners op andere verdiepingen, maar zelf heeft ze normale burens waar goede regels zijn opgesteld over bijvoorbeeld het schoonmaken van gemeenschappelijke voorzieningen. Jammer genoeg gaat de locatie sluiten en moeten ze verhuizen naar een andere opvanglocatie.

Kateryna heeft ondertussen haar weg gevonden in Nederland. Ze helpt andere Oekraïners in Nederland om werk te vinden via het uitzendbureau waar ze nu werkt. Kateryna weet nog niet hoe de toekomst eruitziet, maar ze heeft het voor nu naar haar zin en vindt het niet erg om te blijven. Ook heeft ze het gevoel dat Nederland veiliger is voor haar en haar dochter, aangezien ze niet weet hoe Oekraïne eruit gaat zien na de oorlog voor met name vrouwen. Toch heeft ze zorgen over de particuliere opvang, met name wat betreft mannen die hun woning aanbieden aan enkel vrouwen. Ze geeft aan dat dit gevaarlijke situaties zijn voor vrouwen en kinderen, aangezien er mensen zijn die deze situatie misbruiken. De man waarbij Kateryna eerst verbleef, heeft na haar weer een vrouw met kinderen in huis opgenomen.

INTERMEZZO MOTIEVEN VAN GASTGEZINNEN

Uit de gesprekken met de gastgezinnen komen drie hoofdredenen (emotionele, praktische en humanitaire) naar voren om een gezin uit Oekraïne thuis op te vangen:

Emotionele overwegingen

De eerste veel gehoorde reden van gastgezinnen is dat zij om emotionele redenen het besluit hebben genomen. Een voorbeeld hiervan is het gastgezin van P01 die aangeeft 'puur vanuit emotie' de keuze te hebben gemaakt om hun huis open te stellen voor Oekraïense ontheemden. Deels beïnvloed door wat zij zagen in de media en meemaakten in de praktijk:

"Het was gewoon eigenlijk puur vanuit de emotie, namelijk dat wij het hier heel erg goed hebben, fantastisch wonen en daar mensen zijn die niets hebben en dan de parallel trekken naar het zou jouw dochter met je kleinkinderen zijn. Dat was de motivatie. [...] Het waren eigenlijk de beelden van het journaal van die moeders met kinderen die daar met een tas rondlopen. Daar sta je dan. En wat ik weet niet of [naam] jullie dat verteld heeft, maar zij heeft haar zusje en haar neefje over laten komen. Die heb ik opgehaald. Ze werden afgezet op het tankstation in Leidschenveen. Het was eigenlijk zo eenzelfde situatie: er staan daar 3 mensen met een zootje koffers en dat is alles wat je hebt. Zo gedropt." (P01)

De emotionele overweging wordt in sommige gevallen aangewakkerd door beelden van moeders met kinderen. Dit was dan ook voor gastgezinnen een belangrijke motivatie om zich aan te melden als gastgezin voor Oekraïense ontheemden:

"Wat ik hier erg prettig aan vond, anders had ik het ook niet gedaan, is dat het gaat om vrouwen en kinderen. Dus dat was voor mij eigenlijk de reden waardoor ik het wilde. Ik zou niet zo gauw een vreemde man in huis hebben. Dat is heel gek misschien, maar dat is voor mij dan weer net te ingewikkeld." (P06)

In meerdere interviews met gastgezinnen komt naar voren dat de voorkeur ligt bij vrouwen en kinderen. Ondanks dat sommige gastgezinnen vanwege emotionele overwegingen besluiten om hun huis open te stellen pakt het in de praktijk soms anders uit dan verwacht. Zo vertelt een van de gastgezinnen ons daarover het volgende:

"Vrouw: Het was heel anders dan we verwachtten. We verwachtten een moeder, jonge moeder met een paar kinderen die allemaal geen woord Engels zouden spreken. Misschien een man in het leger of weet ik wat voor gekke dingen daar mee gebeurd zou kunnen zijn. Ook nog met trauma's. Dat verwachtten we. En als je dan twee dames krijgen, vrijgezel, Engelssprekend alletwee.

Man: En alletwee werkend.

Vrouw: Ze hebben werk en zijn al in Nederland gewend. Je hoeft geen BSN te regelen.

Man: Dat hadden ze dus allemaal geregeld en dat hadden jullie niet verwacht?

Vrouw: Ja, en dat vonden wij niet zo erg.

Man: Maar het was een ander idee...

Vrouw: Ja heel anders. Want dat beeld zit op je netvlies. Naar die grens, die kleine kinderen met moeders die daar staan te dringen of ze de grens over mogen. Daar deed je het eigenlijk voor." (P01)

Ook voor onderstaande respondent pakte de praktijk anders uit dan ze had verwacht. Het gastgezin waar zij hulp aan bod, was afkomstig uit een relatief veilig gebied in Oekraïne en was het land om andere redenen ontvlucht:

"Overall, the stay of the people in my house was not a huge success. It turned out that she was not necessary a war refugee, she was from a safe zone, but she wanted to get rid of her husband as well. So, for her it was an opportunity to start a new life in a new country, which is completely different. I think that's important to understand: Not all Ukrainians are to be pitied, or are poor, or are non-educated. She was well educated. So, the story was; I was vacuum-cleaning and then she said, well: 'We have a robot at home to do that'." (P04)

Zoals bovenstaande quotes aangeven beïnvloeden (emotionele) beelden die gastgezinnen hebben hun keuze om Oekraïense ontheemden op te vangen en vormen deze beelden in sommige gevallen ook hun verwachtingen waardoor de realiteit soms anders is dan verwacht.

Praktische overwegingen

Naast emotionele overwegingen speelden ook praktische een rol. Meerdere respondenten gaven aan na te denken over of er in huis wel voldoende ruimte is om een gastgezin op te kunnen vangen.

"We hebben met z'n tweetjes een heel groot huis dus toen het gebeurde in Oekraïne hebben we gezegd: we gaan ons aanmelden als gastgezin." (P02)

"Het was puur het gevoel dat we wilden helpen, en omdat we een kamer over hadden en ook een badkamer trouwens, toen dachten we: 'ja, weet je, als we die plek hebben, laten we dan heel sterk het gevoel volgen dat we willen helpen'." (P05)

"We hebben een groot huis. We hebben een hele etage speciaal voor iedereen die ik ken die problemen heeft of gewoon lekker bij ons wil logeren, dat is ook goed." (P06)

Zoals bovenstaande quotes aangeven, besloten verscheidene respondenten hun huis open te stellen doordat zij genoeg plek hadden. Zo hadden zij bijvoorbeeld een groot huis, een kamer en badkamer over of een volledige etage beschikbaar.

Humanitaire overwegingen

Een derde overweging zijn humanitaire overwegingen, namelijk mensen helpen die het moeilijk hebben:

"Eigenlijk liepen we d'r allebei, zonder dat we er over gesproken hadden, al wel eens aan te denken van: je wilt wat terug doen voor mensen die het moeilijk hebben. Dus toen hebben we het er een keer over gehad tijdens het eten en toen zeiden we allebei eigenlijk gelijk van 'laten we dat gaan doen'." (P02)

"Het is niet zo heel moeilijk, ik ben zelf jarenlang therapeut geweest in een kliniek in Amersfoort die inmiddels is opgeheven, maar waar ik veel met mensen met kinderen die uit traumasituaties kwamen gewerkt heb." (P06)

Veelal spelen meerdere van bovenstaande overwegingen een rol bij de keuze om Oekraïners thuis op te vangen. Zoals ook bij onderstaand gastgezin:

"I thought that as a citizen, I had the obligation to do that. And part of the reason why is that I have Jewish ancestors. And they showed refuge in the Second World War. So, I had to time. I had the space. And I had the means to do this so. I thought it was a good reason to open my house for people from Ukraine." (P04)

De vraag die we de gastgezinnen hebben voorgelegd is of zij wel eens eerder overwogen hebben om vluchtelingen in huis te nemen. Dit was veelal niet het geval. Hierbij geeft een aantal respondenten aan dat culturele overeenkomsten en verschillen een rol spelen:

"Ik neem me het zelf soms wel kwalijk, waarom helpen we nu wel Oekraïners maar toen geen Syriërs? Als ik heel eerlijk naar mezelf toe ben, zal ik er misschien wel moeite mee hebben om Syriërs te helpen. Hoe gek het ook klinkt. Het is eigenlijk niet eerlijk, waarom maak ik dat onderscheid? Dat weet ik dus niet." (P01)

"Why Ukrainians and why people from Syria not? Or Iran or Iraq or whatever. That's a good question. A valid question. We never thought about it before. We discussed that quite a lot when we decided to do this. Why this and not that? I think that basically it is different. You are coming from the same belief or the same Christian backgrounds. That could be a source of why Ukrainians and why not other people before" (P04)

"Ik vind het ergens ook oneerlijk tegenover mensen uit Afghanistan, Syrië, dat die Oekraïners dan ineens met open armen werden ontvangen. Ik denk niet dat ik daarin zelf een onderscheid zou maken. Het is wel zo dat je denkt, als het qua cultuur toch nog iets verder van je af staat, dat je dan denkt van: 'oh, maar zouden die ons eten dan wel lekker vinden?' Dat soort dingen hè?" (P06)

De gastgezinnen geven dan ook dat er een grote mate van herkenning is met Oekraïense ontheemden. Oekraïners *'lijken op ons'*, aldus (P01). Daarbij speelt ook de geografische ligging van Oekraïne, de betrokkenheid bij de oorlog en de gevoelde dreiging een rol. "Deze oorlog is dichtbij en in Oekraïne ben je zo". Dit maakt ook dat de opvang die geboden wordt aan Oekraïners, niet automatisch ook aan andere groepen vluchtelingen wordt geboden.

Elena (R21) is 43 jaar en heeft een dochter van 15 jaar met wie zij naar Nederland is gereisd. Haar man - en vader van haar dochter - is twee jaar geleden overleden. De partner met wie Elena nu een relatie heeft, is in Oekraïne gebleven. De tweelingzus van Elena is direct na het uitbreken van de oorlog met haar man en zoontje naar Nederland gekomen. Voor haar vertrek had ze contact opgenomen met een vriendin die al twee jaar in Nederland woont en gevraagd of zij haar kon helpen met haar verblijf. De vriendin heeft haar gewezen op een facebook pagina waar mensen met hulpvragen terecht kunnen. Via deze pagina is ze aan een particulier opvangadres gekomen in Den Haag. Op dat moment kan Elena nog niet weg uit Oekraïne. Zij woont dichtbij het vliegveld van Kyiv dat op dat moment in Russische handen is. Uiteindelijk lukt het haar wel om weg te komen, met hulp van een aantal vrijwilligers. Met de trein reist ze met haar dochter naar Polen. Haar tweelingzus heeft inmiddels met hulp van haar gastgezin een particulier opvangadres voor haar geregeld, tegenover het huis waar zij verblijft. Elena kan vanuit Polen met een auto meerijden die haar naar Nederland brengt. Bij aankomst in Nederland verblijft ze eerst een nacht bij de (gezamenlijke) vriendin die al twee jaar in Amsterdam woont. Van daaruit wordt ze naar het gastgezin gebracht. Zowel Elena als haar tweelingzus zijn heel blij met het gastgezin waar ze verblijven. Elena ontvangt op verschillende manieren hulp van het gastgezin, zowel met het leren van de Nederlandse taal, als met het vinden van een baan. Ze heeft er bovendien een ruime kamer met veel privacy. Toch besluit ze - evenals haar tweelingzus - dat ze liever een plek in de gemeentelijke opvang wil. De belangrijkste redenen hiervoor zijn dat ze wist dat ze op een dag weer weg moest bij haar gastgezin, en dat het voor haar beter voelt om niet in het huis van andere mensen te wonen. Een ander voordeel van de gemeentelijke opvang voor haar is dat ze veel contact heeft met andere mensen. Dit neemt niet weg dat ze ook nog altijd in contact is met haar gastgezin.

Direct bij aankomst in Nederland begint Elena met het leren van de taal en gaat ze opzoek naar werk. Het gastgezin heeft haar in eerste instantie geholpen met het leren van de Nederlandse taal door haar een cursusboek te geven, maar het heeft haar ook geholpen dat ze door de dagelijkse gesprekken met het gastgezin haar Nederlands kon oefenen. Inmiddels heeft ze een diploma op A1-niveau en volgt ze taallessen via haar werkgever. Vrijwel direct bij aankomst is Elena opzoek gegaan naar werk. Haar gastgezin heeft haar op weg kunnen helpen door haar te wijzen op relevante vacature sites. Via Indeed slaagt ze er in een baan te vinden in de thuiszorg, waar ze inmiddels 28 uur per week werkt. De dagen dat ze niet werkt, is Elena bezig met het leren van de taal en het volgen van een opleiding tot begeleider in de thuiszorg. Dat ze voor haar werk dagelijks 20 kilometer moet fietsen, is voor haar ook geen probleem omdat ze inmiddels ook goed heeft leren fietsen. Haar dochter begint ook haar draai in Nederland te vinden. Ze zit in een Internationale Schakelklas en leert op die manier snel de Nederlandse taal. Naast het Nederlandse onderwijs volgt ze ook nog altijd een onlineonderwijsprogramma van haar oude school. De vraag hoe Elena haar toekomst voor zich ziet, vindt ze de moeilijkste vraag. Haar tweelingzus weet zeker dat ze in Nederland wil blijven. Elena kan zich niet voorstellen dat haar zus in Nederland blijft en zij weer teruggaat, maar anderzijds woont haar partner nog in Oekraïne. Daarbij mist ze ook haar ouders die ook nog in Oekraïne zijn. En het liefst wil ze haar oude beroep, kinderarts, weer oppakken, maar dat zit er in Nederland voorlopig nog niet in.

Gemeentelijke opvang

In de gemeentelijke opvang zijn in mei 2023 1.253 plekken gerealiseerd in 13 opvanglocaties, verspreid over Den Haag. Er wordt vanuit de gemeente veel zorg besteed aan de informatievoorziening naar de wijk en omwonenden. In de gemeentelijke opvang zijn locatiemanagers aangesteld als belangrijkste aanspreekpunt voor zowel de bewoners als omwonenden. Over het algemeen zijn de respondenten tevreden met de locatie waar zij verblijven.

"I really like it here. The location is good, and I think our location is one of the biggest locations with kids. We have the most quantity of kids of all shelters in Den Haag, it's like around 80-100 kids or something. And it's like really loud. My corner is a bit quiet, they're less kids here, but if you go there, to the left you will see. They're always around." (R27, vrouw, 33 jaar)

Zoals ook uit bovenstaand citaat blijkt, verschillen de locaties qua populatiesamenstelling. Zo worden bij de ene locatie meer kinderen opgevangen dan op andere locaties, en staat bij de ene locatie zorgverlening centraal terwijl bij de andere locatie meer aandacht is voor de toeleiding tot de arbeidsmarkt. Er wordt hierbij getracht rekening te houden met de verschillende behoeften en achtergrondkenmerken van de vluchtelingen.

Beschikbaarheid (in-)formeel netwerk

Eén van de grote voordelen van de gemeentelijke opvanglocaties is de toegankelijkheid van allerlei soorten en bronnen van informatie en praktische ondersteuning. Het gaat hier bijvoorbeeld over informatie met betrekking tot het vinden van werk, het signaleren van uitbuiting, informatie over het verblijf in Nederland, en de gezondheidszorg. Zo blijkt bijvoorbeeld ook uit onderzoek van Opora (2022) dat Oekraïners die in de gemeentelijke opvang verblijven zich meer bewust zijn wat het minimumloon is dan degenen die in de particuliere opvang verblijven.

Deze praktische informatie wordt verstrekt vanuit verschillende maatschappelijke organisaties die betrokken zijn bij de gemeentelijke opvang, zoals Vluchtelingenwerk, het Leger des Heils. Zij bieden ondersteuning en begeleiding aan de bewoners. Maar ook de locatiemanager is voor velen een belangrijk persoon. Hij of zij is vaak ook op verschillende manieren een (praktische) steun voor de vluchtelingen, zoals bijvoorbeeld bij het maken van afspraken met de gemeente of de tandarts:

"We have nice administrators, now and they help us with information, with connections with the environment." (R16, vrouw 43 jaar, één kind)

Daarbij is de gemeentelijke opvang ook een gemakkelijke vindplaats voor bijvoorbeeld werkgevers die vacatures onder de aandacht willen brengen of vrijwilligers die bijvoorbeeld taalles willen verzorgen. Naast deze gemakkelijke toegang tot informatie en ondersteuning, waarderen Oekraïense respondenten die in de gemeentelijke opvang verblijven het netwerk van gelijkgestemden; andere ontheemden die in dezelfde situatie zitten en met dezelfde vragen worstelen. Onderling worden dan ook ervaringen en informatie gedeeld. Zo vertellen twee respondenten over het voordeel van (sociale) contacten:

"We meet in kitchen. Sometimes I am alone in my room, and that is boring, so I go to the kitchen. And we speak about all kind of things... who works where. We speak about our life." (R08, vrouw, 40 jaar, twee kinderen)

Interviewer: "Jij hebt zowel in de particuliere opvang gezeten, nu bij de gemeentelijke opvang. Wat zijn de belangrijkste voor-en nadelen van deze vormen van opvang?"

Tolk: "Daar [particuliere opvang] hadden wij een grotere ruimte dan hier en daar was een eigen toilet, een eigen douche. Dat was positief. Maar hier zijn wij ook blij. Dit is ook goed. Er zijn andere mensen, je hebt contact met andere mensen. Het was mijn keuze van daar naar hier te komen." (Tolk van R22, vrouw, één kind)

Niet alleen voor de volwassenen is dit informele netwerk prettig. Ook voor kinderen is het een voordeel dat zij andere kinderen om zich heen hebben met wie ze kunnen spelen. Zo vertelt onderstaande respondent (vrouw, 40 jaar, twee kinderen) ons over de voordelen van de gemeentelijke opvang voor haar kinderen:

"They have a playroom here; they have friends here. Because when we lived at the family it was a bit difficult. Yes, they don't have friends. Here my son speaks more with other people and he also go to sport with his friend." (R08)

De tienjarige dochter van respondent R05 (vrouw, 36 jaar) fietst samen met vriendjes van de opvanglocaties naar school. Voor Oekraïense ontheemden die alleen Oekraïens praten, is een extra voordeel dat zij zich gemakkelijk verstaanbaar kunnen maken en informatie kunnen krijgen in hun eigen taal.

Gebrek aan privacy

Het aantal Oekraïners dat kan verblijven op een gemeentelijke opvanglocatie varieert van 15 tot 270 ontheemden. Op alle locaties zijn gemeenschappelijke voorzieningen, zoals een speelruimte voor de kinderen, een gezamenlijke keuken, een huiskamer en douche en toilet aanwezig. Respondent R04 (vrouw, 42 jaar) verblijft met haar zoon in een gemeentelijke opvanglocatie, waar 80 Oekraïense ontheemden worden opgevangen, verspreid over drie verdiepingen:

**"Interviewer: And do you share the kitchen, or the toilet, how do you live there?
Respondent: Yes of course. We have 3 floors, so each floor has its own kitchen, and its own toilet. The first floor has 1 kitchen and 1 toilet, the second floor has 1 kitchen and 3 toilets, 3 showers, the same on the third floor.
Interviewer: So, you can prepare your own food?
Respondent: We have everything what needed for the first time of course." (R04)**

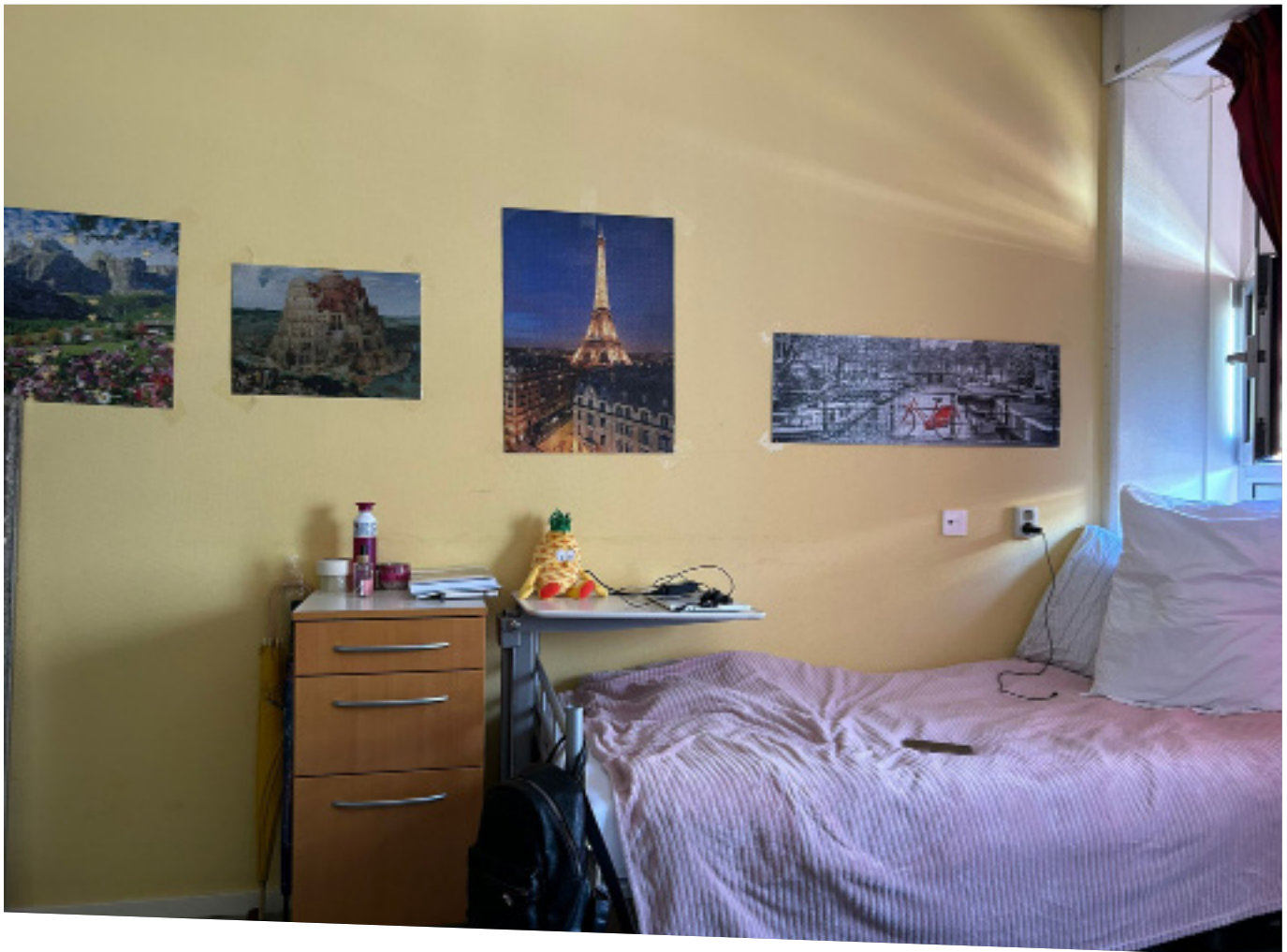
Op een enkele locatie zijn wel wat voorzieningen op de kamer aanwezig, maar veelal worden faciliteiten gedeeld. Het gebrek aan privacy wordt dan ook als een van de belangrijkste keerzijden van de opvang ervaren. Onderstaande respondent (vrouw, 17 jaar) zegt hierover het volgende:

"I am an art student, I have to get inspiration, if I have to make a creative project I need inspiration for it, and inspiration you only get in certain conditions. So that is why I want to rent something, so that I do not have to share the shower with someone else. Now we share the shower with the whole floor." (R01)

Het gebrek aan privacy gaat niet alleen over het delen van de faciliteiten met anderen. Het gaat ook over het delen van de kamer met andere familieleden. Zo vertelt respondent R25 (vrouw, 37 jaar, 2 kinderen) die met haar moeder en kinderen één kamer deelt:

"It is difficult because we now live with four people in one room: grandmother, mother, son and daughter. And the boy is becoming a teenager now and there is no personal space. You do not have a room to properly change your clothes." (R25)

Ook hier geldt dat sommige respondenten wat meer privacy hebben omdat zij een grotere of soms twee kamers hebben, maar overwegend worden de kamers gedeeld met meerdere mensen. De locaties zijn dan ook bedoeld als tijdelijke opvangvoorziening. Maar de vraag voor zowel de gemeente als voor de Oekraïense ontheemden is hoe tijdelijk, tijdelijk uiteindelijk zal zijn.

Afbeelding 5. Slaapkamer in gemeentelijke opvanglocatie

Huisregels

In de gemeentelijke opvanglocaties gelden huisregels, bijvoorbeeld over het schoonmaken van de gedeelde ruimtes, tijdstippen waarop bezoek welkom is en waarop bewoners binnen dienen te zijn, en het nuttigen van alcohol. Onderstaand citaat is afkomstig uit het interview met respondent R05 (vrouw, 37 jaar, één kind). Zij is met haar zus uit Oekraïne gevlucht:

"It's a very good place. My neighbor and I have very strict rules about how it should be, everything should be clean, so we have a schedule, we have our duties." (R05)

De noodzaak van het opstellen van huisregels wordt door de respondenten onderschreven en veelal ook nageleefd. Soms kunnen de huisregels wel aanleiding zijn voor conflict, met name als mensen zich er niet aan houden, zo vertelt respondent R06 (vrouw, 28 jaar) ons het volgende:

"We have these rules, like you cannot come with some strange guests. Just we have some problem with some people who don't care about some rules. Who doesn't care about other people. It happened. I think it's pretty normal when you live together with a lot of people." (R06)

Het aanspreken van medebewoners op het naleven van de regels vinden respondenten vaak lastig. Ze zouden liever zien dat de locatiemanager dit zou doen. Het is voor hen niet altijd duidelijk of dit ook gebeurt.

Spanningen

"In Shell Campus lived many Ukrainians from other social levels: very simple people and very, very smart, or very difficult with another culture. It's not so easy, it's like having the whole country in one place." (R02, man, 45 jaar)

Het gebrek aan privacy, de hoeveelheid (verschillende) mensen bij elkaar, de onzekerheid over de oorlog en de tijdelijkheid van het verblijf, leiden regelmatig tot onderlinge spanningen op de gemeentelijke opvanglocatie. De door ons geïnterviewde respondenten geven aan dat dit soms niet gemakkelijk is. Soms leidt dit tot geweldsincidenten. Volgens Opora (2022) is er momenteel geen effectief systeem om mensenrechten, overtredingen en/of mishandelingen te melden. Er is een algemene klachtenregeling van de gemeente, waar dit gemeld kan worden, maar daar hebben de ontheemden veelal geen toegang toe. Bovendien zijn er geen bemiddelaars die kunnen optreden voor de rechten van de ontheemden (*ibid.*).

De afwezigheid van externe controles, regels en procedure in de gemeentelijke en de particuliere opvang kan machtsmisbruik in de hand werken. Het gebrek aan controle kan ook gevoelens van onveiligheid onder de Oekraïners veroorzaken. Opora (2022) heeft daarom sinds kort een meldingssysteem gelanceerd waarin binnen drie weken 90 klachten binnenkwamen. Hieronder waren meldingen van mishandeling, of misverstanden met het management van de locaties (*ibid.*, p. 11).

Afbeelding 6. Gemeenschappelijke woon-en eetkamer in gemeentelijke opvang

INTERMEZZO SOCIALE MEDIA EN INFORMATIE

In de voorgaande hoofdstukken komt telkens het belang van de sociale netwerken waarin de Oekraïense vluchtelingen zijn ingebed terug. Of het nu gaat om de keuze om naar Nederland of Den Haag te reizen, het vinden van een opvangplek of werk; het netwerk wordt hiervoor veelal gebruikt. Er wordt binnen deze (in-)formele netwerken steun en informatie ontvangen en gedeeld. Sociale media zijn voor veel Oekraïners een belangrijke bron om informatie te delen met (on-)bekenden. Zo worden Telegram (een messenger-app), sociale media en websites gebruikt om informatie te vergaren en te verspreiden. Oekraïners helpen elkaar via die kanalen, maar ook vrijwilligers delen op die manier informatie:

"The Telegram channels for Ukrainians works really good. It helps and when we arrived in the Netherlands, we didn't know anything and yeah, people shared information and also volunteers help you. So it really helped during that time."
(R03, vrouw, 17 jaar)

Ook onderstaande respondent (vrouw, 17 jaar) ontvangt veel nuttige informatie via de Telegram-kanalen. Zij maakt daarnaast ook gebruik van officiële websites en Oekraïense nieuwskanalen. Zo vertelt zij hierover:

"You also get information from the official websites and the news in our country. We also have a lot of bots [middel om informatie te krijgen] in Telegram and other applications with news. So I'm still subscribed to all of them, and you get the immediate information from the sources. Also, you get pictures and all the website links and other stuff." (R01)

Een andere respondent (vrouw, 37 jaar, kind) vertelt dat zij veel praktische informatie vindt via zowel de Oekraïense als Nederlandse (gemeentelijke) overheidswebsites:

"I use a lot of online websites. We have a government website about refugee help and your government website, the municipality website, so I don't need to go there all the time. Also, I'm working with the embassy so if we have some extra information or something new, we discuss, we share with each other. So, we know a lot of... we don't need to go there all the time, because most of the times if you want to get an appointment you should wait 2-3 weeks." (R05)

Naast Telegram gebruiken verschillende respondenten ook Facebook om informatie uit te wisselen en met elkaar in contact te komen. Zo raakte respondent R16 (vrouw, 43 jaar, één kind) via Facebook in contact met haar gastgezin, die haar vervolgens informatie gaf over hoe ze het beste naar Nederland kon reizen:

"Respondent: I called my friend, she lived here in the Netherlands, 2 years, now it's 3 years, and asked her 'could you help us with the living place?'. She said, 'no I couldn't, I can't, but I know who, I know the group in Facebook where you can write your needs'. And I did, I wrote the post in that group and one young lady wrote me, answered me and she found a very nice place with very nice people for us to live there.

Interviewer: And where was that?

Respondent: It was in The Hague and it was with a family, we are friends now. [...] They gave us a part of their house for our living, with a separate exit. And they connected with us and helped us with our travel from Poland to Den Haag. [...] And they helped us to our second temporary place." (R16)

Een ander voorbeeld is onderstaande respondent (man, 45 jaar) die onder andere Facebook gebruikte bij het vinden van een baan:

"Interviewer: Hoe komt hij eigenlijk aan werk? Gaat hij dan zelf op websites op zoek naar vacatures? Of krijgt hij dan van andere mensen te horen 'hier is een vacature'?"

Tolk: Online, Facebook. [...] Ja, dezelfde manier als het eigenlijk in heel de wereld is, dat is Facebook en online, en ook contact met de mensen." (Tolk van R20)

Ook YouTube is voor sommigen een informatiebron over verschillende aspecten van het leven in Nederland, waaronder informatie over de belastingdienst:

"All the channels in the social media and on YouTube, a lot of channels telling a lot of truths about living in Holland and especially living in Holland for refugees. [...] There is a useful channel from a Ukrainian who established, a tax company here, [naam]. She shares a lot of necessary information, very valuable to us. For example, the information about tax returns. So, we have to do that. And also, she shares exact templates like we have to fill in the *aangifte*, I think it's called, for someone who actually has had work experience. For example, in summer she also shared on her channel that we all have to go to have this sticker in order to be eligible to work. [...] This kind of news spread much faster through such kind of channels. Like social media." (R26, vrouw, 37 jaar, twee kinderen)

Het voordeel van het gebruik van sociale mediakanalen is volgens respondenten dat het nieuws zich veel sneller verspreidt en dat het sneller is dan een fysieke afspraak te maken met de gemeenten. Het risico op het verspreiden van onjuiste informatie of desinformatie is hierbij wel een risico.

5. OPLEIDING EN ARBEIDSMARKTPOSITIE

Opleiding & opleidingsniveau

De respondenten die wij hebben geïnterviewd zijn overwegend hoogopgeleid. Merendeel heeft een hbo- of wo-opleiding gevolgd in Oekraïne. Dit is in lijn met het gemiddeld hogere opleidingsniveau in Oekraïne, in vergelijking met andere Europese landen. Zo voltooide in 2021 60 procent van de vrouwen in Oekraïne een tertiaire opleiding (mbo, hbo of wo) terwijl dit percentage in de rest van de EU 46 procent is (Eurostat, 2023).

Onder de respondenten zijn enkele studenten. Zij studeerden in Oekraïne en zijn in Nederland ook weer gaan studeren, of zij zijn hier met een studie begonnen. De oorlog is voor deze jonge mensen een kans om in Nederland of elders in Europa een studie op te pakken of voort te zetten. Vanwege hun huidige status als vluchteling gelden voor Oekraïense studenten een ander tarief en kunnen zij daardoor een studie in Nederland nu wel bekostigen, aangezien dit door deze status nu duizenden euro's per jaar scheelt. Zo is onderstaande respondent (vrouw, 23 jaar) gevlucht uit Bucha samen met haar zus. De keuze om naar Nederland te komen en in het bijzonder naar Den Haag had te maken met de opleiding die ze hier wilde gaan volgen:

"I came to The Hague because it was my dream to enter this university, but I could not afford that, because it is like 8.000 euro for non-EU citizens per year. But when you are under protection, you're a refugee, and you can pay the EU -fees." (R10)

Ook voor onderstaande respondent (vrouw, 17 jaar) is het nu geldende instellingstarief een kans om een opleiding in Den Haag te volgen:

"Right now, I pay 2.000 euros per year, because I have a registration in The Netherlands. I hope I will pay this price the whole 4 years." (R03)

Bovenstaande citaten laten zien dat sommigen, eenmaal begonnen aan een studie, vastbesloten zijn om hun opleiding voort te zetten ongeacht het eventuele verdere verloop van de oorlog. Zij zien de vlucht naar Nederland nadrukkelijk als een *window of opportunity* om aan hun toekomst te werken en te zoeken naar nieuwe kansen en mogelijkheden.

Snelle toegang arbeidsmarkt

Volgens cijfers van het CBS (2023) werkte op 1 november 2022 bijna de helft van de Oekraïense vluchtelingen in de leeftijd 15-65 jaar in loondienst. Deze cijfers laten zien dat de vluchtelingen gebruik maken van de kansen en mogelijkheden die er zijn op de arbeidsmarkt. De arbeidsparticipatie onder Oekraïense vluchtelingen is dan ook hoger dan onder statushouders die in 2014 naar Nederland kwamen en waarvan een derde aan het werk is (zie Albers, 2023).

Onder de respondenten heeft twee derde van de respondenten sinds de aankomst werk of werk gehad in Nederland. Zij zijn op verschillende manieren in geslaagd om aan werk te komen. Merendeel van de respondenten is via de opvang aan werk gekomen. Via de particuliere opvang speelde het gastgezin een belangrijke rol in het vinden van werk. Zij hielpen de respondenten in het eerste contact met een werkgever, of de respondent te wijzen op de relevante (vacature)websites. Zo vertelt respondent R15 (vrouw, 20 jaar) over hoe het gastgezin haar heeft geholpen met het vinden van een baan:

"And then in the beginning of Autumn I moved to this House to [host family]. Yes, and they helped to find me a job in the pharmacy, and now I'm working in the pharmacy with the speed filling machine. And I like it, and I'm thankful that they helped me." (R15)

Tatiana (R11) is een vrouw van 42 jaar oud. Ze komt uit een plaats in de buurt van Charkov in het oosten van Oekraïne, dichtbij de grens met Rusland. Ze is opgeleid als software engineer aan de Aviation University in Charkov. Daarna settelde ze met haar man in de omgeving en kregen ze een zoon. Op 24 februari 2022 werd Tatiana om vijf uur 's ochtends wakker van een bombardement. Eigenlijk wilde ze nog naar haar werk gaan, maar haar baas zei dat het te gevaarlijk was. Ook de scholen gingen dicht. Omdat haar man zei dat er aan de rand van de stad gebombardeerd werd en niet in het centrum, waar ze woonden, besloten ze om hun huis niet te verlaten. Maar de week die volgde, bleven de bommen vallen, zowel overdag als 's nachts. Het was eng en zorgde voor slapeloze nachten. Op een gegeven moment was het tussen 6 en 8 uur 's ochtends stil, en toen besloot ze om samen met haar zoon van 12 de volgende dag op hetzelfde tijdstip te vluchten. Dit was 9 maart. Haar man bleef in Oekraïne om te werken. Zijn bedrijf verhuisde naar Kyiv en hij ook, zodat hij daar kon blijven werken. Gelukkig hoefde hij niet te vechten.

Tatiana zocht contact met verschillende studiegenoten en collega's die in andere landen woonden. Eén van haar contacten was een jaar geleden naar Nederland verhuisd. Deze vrouw had al eerder een familie uit Charkov geholpen en vertelde dat ze Tatiana en haar zoontje ook kon helpen. Dus reisden ze naar Rotterdam, waar de vrouw haar op het treinstation opving. Ze kon terecht bij een hostel in Den Haag. Vervolgens nam ze contact op met de gemeente Den Haag, die ook de andere familie geholpen had. Die bood haar na twee maanden een plek aan om te wonen.

Tatiana's voornaamste reden om te vluchten was dat haar zoontje weer naar school kon. Gelukkig kon hij vanaf 4 april naar een schakelklas in Den Haag. Dat gaat goed en hij haalt hoge cijfers. Ze hoopt dat hij volgend jaar naar de brugklas kan. Zelf wilde Tatiana weer zo snel mogelijk aan het werk. Eerst begon ze met schoonmaken, een maand nadat ze aangekomen was in Den Haag. Daarna kon ze fulltime aan de slag bij de Albert Heijn en heeft ze daar een half jaar gewerkt. Mensen van de Albert Heijn kwamen hiervoor langs de opvang om te informeren dat ze vacatures hadden. Ze heeft goede vrienden overgehouden aan het baantje, zowel Oekraïners als Nederlanders. Sinds februari 2023 werkt Tatiana min of meer binnen haar eigen professie. Ze werkt nu 36 uur per week als junior 'finance & risk data analyst' bij een bank in Utrecht. Hier heeft ze enige ervaring mee omdat ze ongeveer vijftien jaar geleden bij een bank werkte in Oekraïne en ook als 'business data analyst' heeft gewerkt. Ze is aan deze baan gekomen door middel van LinkedIn en intensief zoeken via andere platformen, zoals Indeed. Ook ging ze naar banenmarkten. Tatiana hoopt dat ze in de toekomst in een appartement kan wonen, met wat meer privacy. Nu woont ze op een verdieping met elf kamers en wonen er twee personen per kamer. Tatiana woont samen met haar zoon op een kamer. In het gebouw wonen alleen Oekraïners. Het is prettig dat ze bij elkaar wonen. Ze delen ook regelmatig informatie met elkaar.

Het leven is nu anders dan eerst. In Oekraïne leefde ze een stabiel en normaal leven. In Nederland is er veel onzekerheid. Daarom probeert Tatiana nu een nieuw stabiel leven op te bouwen, onder andere door in haar werk te groeien. Ook leert ze wat Nederlands. Haar eerste vraag in het hostel waar ze terecht kwam, was hoe ze Nederlands kon leren. Nog in dezelfde maand kon ze terecht bij vrijwilligers die lessen gaven. Een klein half jaar later kon ze terecht bij de school van haar zoon, waar Nederlandse les werd gegeven aan de ouders. Daar adviseerde de docent haar om Nederlands te leren bij een ROC. Dat doet ze nu en ze heeft haar eerste examen al gehad. In de toekomst hoopt Tatiana dat haar gezin herenigd kan worden. Ze zou dan samen met haar man een appartement willen huren in Nederland.

Ook één van de gastgezinnen vertelt hierover het volgende:

"We are helping an interior decorating guy who worked in the Dubai in, those big fleshy hotels and brand shops. And we brought him in touch with a local interior decorator, here in Den Haag, to help him find his way in the Netherlands to do that same job." (P04)

Niet alleen de particuliere, maar ook de gemeentelijke opvang is voor respondenten van belang voor het vinden van werk. Zo komen werkgevers op sommige locaties langs om vacatures onder de aandacht te brengen. Ook worden vacatures gedeeld via medebewoners of informatieborden in de gemeentelijke opvang. Eén van de respondenten (R11) kreeg via een medebewoner van de opvanglocatie te horen dat er een vacature was in de schoonmaak, waar ze vrijwel direct aan de slag kon (zie ook portret pagina 36). Hierna ging ze werken bij de Albert Heijn. Daar komt ze te werken nadat een medewerker is langs geweest bij de opvang om de bewoners te informeren over de vacatures:

"People from Albert Heijn are coming to this place and tell us about job opportunities. First it was a common meeting and after that, it was face to face meeting. And I mean according to my information all people who liked to work, received work." (R11)

Sommige respondenten, zoals onderstaande respondent (vrouw, 33 jaar) slagen erin zelf werk te vinden door te reageren op vacatures of bij een werkgever binnen te stappen:

"Simple. I was walking in [laughter], I was like, yeah, not only because I did have a little bit of experience, because in Ukraine, I just finished a basic course for the sugaring, you know, for removing hair with sugar. And here I found out it's not really popular thing to do, so I decided that I had to go to salon, and then I found out that it's more popular waxing here." (R27)

Enkele respondenten hebben een specifieke opleiding afgerond waardoor ze ook in Nederland geschikt zijn om in een bepaalde branche of sector werk te vinden. Het kan voorkomen dat ze in Nederland een baan weten te vinden welke goed aansluit op hun voltooide opleiding, zoals bij respondent R10 (vrouw, 23 jaar):

"I had a diploma of psychologist, like in a pedagogical sphere. I was working in a pre-school center, with small kids, and now I work in a school with small kids, so it's more or less the same. It's an Ukrainian school but it's a temporary school, it'll be a Dutch school in a year, but now there are only Ukrainian kids.

I1: So that suits your qualifications and interests?

R: Yeah, so I'm lucky in this. I'm working in my comfortable sphere." (R10)

Ook zijn er respondenten die in Nederland psychosociale hulp aanbieden aan landgenoten tegen betaling, zoals de volgende respondent (man, 45 jaar):

"It's not for the big money. For high level specialist it's about 100 per hour but you are not very high specialist so you take 20 per hour, for example. I had two clients in Harskamp, but they left after some time." (R02)

Bovenstaande respondent heeft medicijnen gestudeerd, maar werkt in een restaurant omdat hij geen werk kan vinden in zijn vakgebied. Hij volgt een aanvullende cursus psychotherapie. Zo lang hij de cursus volgt, geeft hij online therapie aan landgenoten:

"I give online therapy for now. Online therapy is possible, it's working. You know, some therapists say you need to be one by one, in one room, but online it's also working because it's about your psychic... Maybe in future I don't work in the restaurant and try to have clients after finishing this course." (R02)

Inmiddels is besloten dat Oekraïense psychologen vanaf 1 mei 2023 bijstand mogen verlenen aan andere Oekraïense ontheemden. Hierdoor kunnen zij binnen hun vakgebied in de curatieve sector in Nederland aan de slag als basis psycholoog. Dit is wel afhankelijk van de diplomawaardering. Empathia, (een samenwerkingsverband tussen Vluchtelingenwerk Nederland, Opora foundation en PsyGlobal) organiseert en begeleidt deze psychologen, bijvoorbeeld om vraag en aanbod te koppelen (zie ook Rijksoverheid.nl).

Laagbetaald werk

Hoewel sommige respondenten erin slagen om een baan te vinden die in lijn ligt met hun opleidingsniveau (zie voorgaande), zijn de banen die de meeste respondenten niet op hun opleidingsniveau. Zij zijn aan het werk in laagbetaalde banen, zoals de horeca, schoonmaak, zorg of retail. Respondent R01 (vrouw, 17 jaar) vertelt over haar werk in een restaurant dat ze vrij snel na aankomst in Nederland vond:

"We went to this place [name of the place]. It's a restaurant. There are two owners. They met our family and then he said: I can help Ukrainian people and take you to my restaurant. In a month it opened, and we all went there. I was runner and my mother and somebody else were cleaning in the morning. Four hours a day, 7 days a week, I guess 11 euros per hour. That was quite a lot for us. By the end of summer, I already worked there for half a year and they made me head bar tender." (R01)

In een aantal gevallen is sprake van een duidelijke discrepantie tussen de opleiding in Oekraïne en de baan die zij hebben in Nederland. Voor Oekraïners met de nodige kwalificaties kan het aanvoelen alsof men in Nederland weer onderaan moet beginnen, ook als het in de sector is waarin ze in Oekraïne al werkzaam waren zoals bij onderstaande respondent (vrouw, 27 jaar):

"I already did a lot for my career in Ukraine, but now it's like I need to start over again and nobody cares what you did in Ukraine. I was the main manager in two restaurants. They don't care. You need to do it all again. Educational certificates or not. So that's what I can do, just to show my skills and to grow up just with my skills. Not by showing my diplomas." (R12)

De sectoren waarin de respondenten werkzaam zijn, zijn sectoren waar grote tekorten zijn. Het zijn ook vaak banen zonder goede arbeidsvoorwaarden waar ook informeel wordt gewerkt. Juist in deze sectoren is de kans op uitbuiting aanwezig.

Risico op uitbuiting

Doordat Oekraïners gelijk aan het werk kunnen, zijn ze niet altijd op de hoogte van hun rechten, waardoor ze het risico lopen slachtoffer te worden van malafide arbeidsbureaus en/of tussenpersonen die misbruik maken van de (afhankelijke) positie van Oekraïners. Dit komt overeen met de narratieven uit de literatuur over arbeidsmigranten waarin sprake is van misstanden bij bedrijven die systematisch arbeidsmigranten inzetten als goedkope productiekrachten (Bouazza, 2022). Door het gebruik van onderaannemers en uitzendbureaus zijn arbeidsverhoudingen en productieketens soms ondoorzichtig (*ibid*). In de narratieven van de respondenten uit ons onderzoek komt ook naar voren dat het soms onduidelijk is voor de Oekraïners wie precies hun werkgevers zijn. Respondent R14 (man, 22 jaar) vertelt bijvoorbeeld dat hij via huisvesting en werk in Nederland aangeboden had gekregen. Bij aankomst in Den Haag woonde hij dan ook met anderen in een huis en werkte 'zwart' in de schoonmaakbranche. Huisvesting en arbeid werden aangeboden door een werkgever die tevens zijn huisbaas was:

"Hij weet het niet zeker, maar waarschijnlijk is het via de werkgever van die gast gegaan, want heel veel uitzendbureaus werken nu samen met makelaars. Soort van grijze schema's dat zij een soort van tussenpersoon zijn bij het verhuren van woning. Het gaat vaak samen, dat je ergens gaat werken en ergens wat gaat huren" (Tolk van R14).

Afbeelding 7. Poster in opvanglocatie. Op de poster staat: Zoeken jullie werk in Nederland? Wij helpen jullie!

Binnen de gemeentelijke opvang wordt dan ook informatie verspreid om uitbuiting te signaleren en te voorkomen. Ook in de particuliere opvang kunnen misstanden soms vroegtijdig gesignaleerd worden door de gastouder, zoals verplicht worden om lange werkdagen te maken, onderbetaald worden of niet uitbetaald krijgen (zie verhaal Joelia, pagina 22).

Barrières toetreding arbeidsmarkt

Ondanks de versnelde toegang tot de arbeidsmarkt ervaren de respondenten ook barrières in de toetreding tot de arbeidsmarkt. Ongeveer een derde van de respondenten slaagt niet om aan werk te komen. De redenen waarom zij niet aan het werk kunnen zijn verschillend. Zo speelt het gebrek aan tijd door zorgtaken of het volgen van een studie een rol, maar ook leeftijd is een factor die van invloed is op het vinden van werk. Maar, de meest genoemde reden door de respondenten is de beheersing van de Nederlandse en/of Engelse taal.

Beheersing taal

Ondanks inhoudelijke expertise blijkt het niet (voldoende) machtig zijn van de Engelse of Nederlandse taal de belangrijkste belemmering voor het vinden van werk, met name op een hoger niveau. Zo vertelt respondent R02 (man, 45 jaar) ons het volgende:

"I was anesthesiologist. I finished medical school, after that medical academy in Dnipropetrovsk. But my diploma is specialist. I finished university in 2002 as specialist. Now I'm a cook in the kitchen. It's not bad, but it's very hard really and it's not enough money. The restaurant doesn't want to pay more money; it's a situation for Ukrainians here. When you have super nice English I think it's possible to find something, but if it's not, you will only have minimal salary. [...] I wanted to find a normal job, but my English is not really nice for the highest position. It stops me from finding a nice job. I have a CV, I sent it to more than 100 places and all the answers were no, we don't need you." (R02)

Voor respondent R06 (vrouw, 28 jaar) is het een vergelijkbaar verhaal:

"I have a master's degree in hydro energy. Lot of people told me: if you have this education, why you work like bartender? You know I don't have any choice, I think because if I want to work here like use my diploma, I should study I guess. At least I should know English better and. It's not enough." (R06)

Ook voor onderstaande respondenten R04 (vrouw, 42 jaar) en R08 (vrouw, 40 jaar) is de taal een barrière om een baan te vinden die in lijn is met hun opleiding. Zij krijgen te horen dat hun beheersing van de Nederlandse taal onvoldoende is:

"Every time I try to use Linked-In, some special agencies here, agencies who help you to find a job. I send my resume and my CV, and every time they send me 'no'. 'You don't speak Dutch'. I tried another and they said the same: 'you don't speak Dutch'. It is a problem now, for me. So I started to learn Nederlands. Now I'm learning in *Taal Aan Zee* and a few weeks ago I started to learn in Mondriaan. So, 3 or 4 days, I have lessons Nederlands." (R04)

"And I want to find a job, maybe in sales. I don't know actually. But in bank I can't because I need good know Dutch for working bank. I had Dutch courses also in the end. I studied half year. I have certificate A1. But what I have, I think it is not enough. Now I decided to practice English more, so I find good job in international company or something like this. I think Netherlands has good company with sales and lot of, I think its lots of sales jobs or opportunities." (R08)

De meeste respondenten kiezen daarom noodgedwongen voor een baan aan de onderkant van de arbeidsmarkt. De keerzijde hiervan is, dat ze geen tijd meer overhouden om de taal te leren; ze zijn veelal te moe om daarnaast ook nog te studeren, waardoor ze blijven 'hangen' in het laagbetaalde werk:

"I don't know why, but when you come home you prepare food, make something and then you think 'I will study later' or 'oh, I need to sleep' so I go to sleep and that's all." (R02)

Bovenstaande bevindingen komen overeen met een studie van Ehrenreich (2001: 194) waarin staat dat *'even the lowliest occupations require exhausting mental and physical efforts'*. Een enkele respondent maakt om die reden een bewust afweging om niet aan het werk te gaan, maar om eerst de taal te leren. Ze hopen daarmee een baan te vinden op hetzelfde niveau als ze hadden in Oekraïne. Zo vertelt respondent R04 (vrouw, 42 jaar, één kind) over haar overwegingen:

"I see Ukrainians can work here like housekeeping, like cleaners, like I don't know, with flowers, in the logistics. But they don't have the time to learn, to study Dutch. Their first aim is to receive money. But for me, it is not it is not just for this period. I want to work in IT, as I worked 15 years in Ukraine. I know this work, this is more for me, not physical work. This is more intellectual work. I know this work, I like my work, for cleaning it is not. It makes no sense for short period. I have to work for perspective and for perspective I have to learn Dutch. This is why I'm learning Dutch now." (R04)

Sommige respondenten besteden zo veel mogelijk tijd aan het leren van de Nederlandse taal, sommigen zelfs in combinatie met het optimaliseren van de Engelse taal. Veelal jongere mensen hebben de ambitie om 'verder te komen' dan wat ze nu doen.

Diplomaerkenning

Een extra complicatie voor hoger opgeleiden is dat de opleiding die zij in Oekraïne hebben behaald niet altijd een-op-een te vertalen is naar een erkend diploma in Nederland. Het vereist soms een vertaling om de kwalificaties op juiste waarde te schatten en bruikbaar te maken voor de arbeidsmarkt in Nederland. Respondent R15 (vrouw, 20 jaar) vertelt over de onduidelijkheid die zij ervaart bij het omzetten van haar diploma:

"First, I want to confirm my diploma here. I have a master's diploma. I found one website where I can verify it in The Hague, if it's possible to confirm. They will compare subjects which I learned, and they will say whether it is possible or not. Maybe I have to start again, maybe not. I don't know." (R15)

Ook het verhaal van respondent R21 (vrouw, 43 jaar, één kind) maakt duidelijk dat zowel de taal als diploma erkenning een barrière kunnen zijn om aan de slag te gaan binnen het vakgebied waarin iemand is opgeleid:

"Respondent: Ik ben nu begeleider in de thuiszorg. In Oekraïne ben ik kinderarts.
Interviewer: Zou je het liefst als kinderarts in Nederland werken?
Tolk vertaalt de vraag. En vertaalt het antwoord: Ja dat zou ze graag willen, maar ze zegt dat het onmogelijk is voor mij op dit moment. Ik heb taalniveau A1 gehaald, maar ik moet B1 hebben. En ten tweede is het diploma dat ik in Oekraïne heb behaald niet op het niveau dat in Nederland is." (R21)

Hierin speelt ook nationale regelgeving een rol. Zo vertelt bovenstaande respondent (R21) dat haar collega met wie zij in Oekraïense samen heeft gewerkt, in Duitsland wel aan

de slag is als kinderarts. Een andere regelgeving vanuit de Nederlandse overheid die voor sommige respondenten ongunstig uitpakt is dat zij alleen onder strikte voorwaarden als zzp'er mogen werken in Nederland. Dit is bedoeld om Oekraïense ontheemden te beschermen op de arbeidsmarkt. Voor sommige respondenten, namelijk degenen die in Oekraïne als zzp'er werkte, betekent dit een barrière om in Nederland aan de slag te gaan. Zo heeft onderstaande respondent (man, 36 jaar, één kind) geen opleiding afgemaakt, maar had hij een succesvol bedrijf in de ICT in Oekraïne. In Nederland zou hij graag zijn bedrijf voortzetten, maar dat kan vanwege de geldende regels niet:

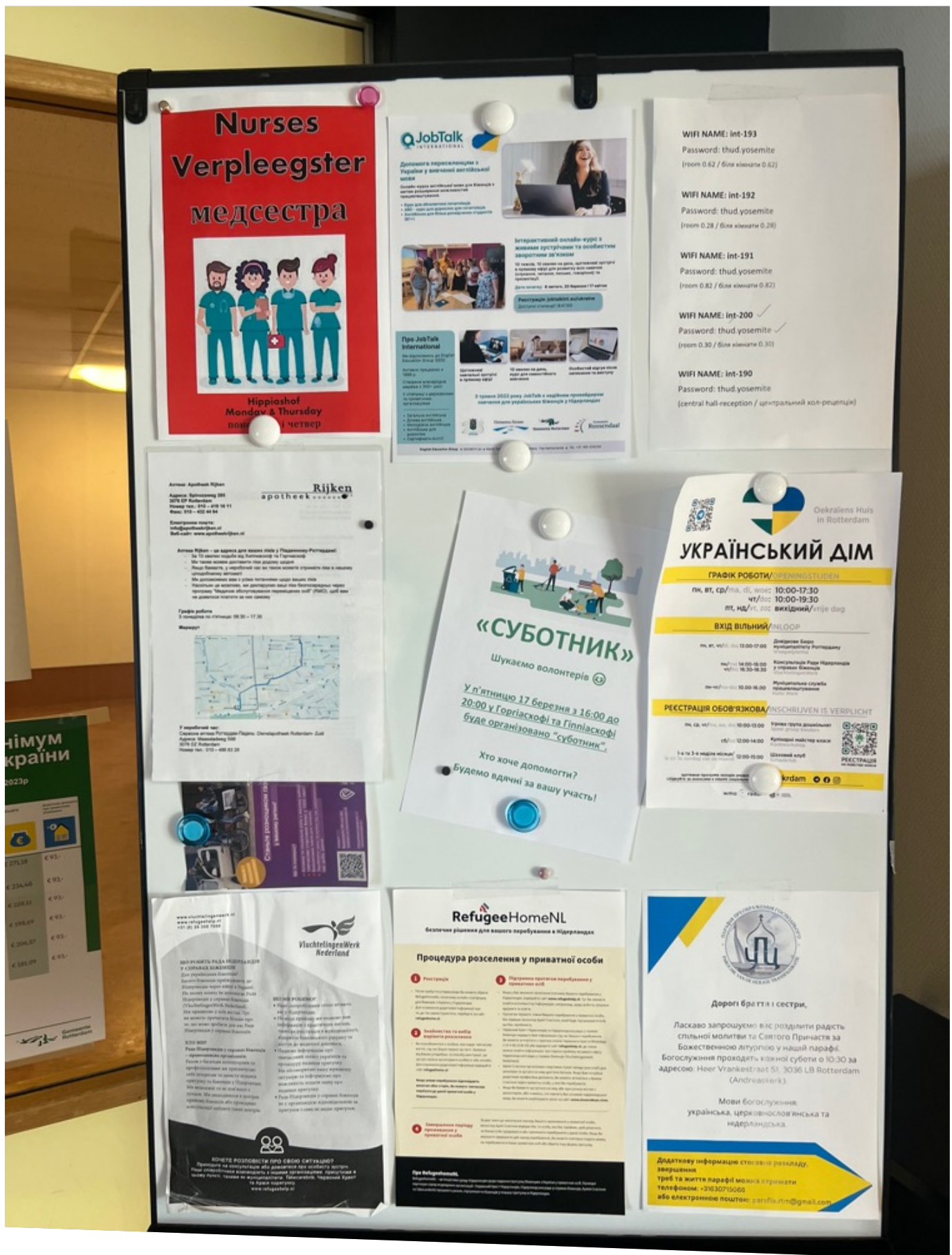
"As an assistant administrator I was helping people with computer networks, with equipment like installing software and hardware. It was something that I enjoyed doing, but I was not working in a company; I was working for myself. And here I should find a place in a company. But that is a big problem because they have different requirements, including education and different software, different skills so it's hard for me to find a job. I should find something else, but it's hard for me to work for a company after I've been working for myself." (R24)

Gevoelens van minderwaardigheid

Sommige respondenten die in Oekraïne aan het werk waren, hoogopgeleid zijn, maar er niet in slagen om in Nederland passend werk te vinden, schamen zich en voelen zich schuldig en minderwaardig dat ze in deze situatie zijn beland. Deze gevoelens zijn van invloed op hun welbevinden en op hun zelfbeeld. Onderstaande respondent (vrouw, 47 jaar) vertelt hierover het volgende:

"I already know these two times you feel even a little bit guilty that you are right now in this situation, that you are a piece of shit. You feel really terrible. I was a normal woman and right now I am nobody and nothing'...You really feel like this. I promise you. You feel yourself not smart, not beautiful." (R13)

Deze respondenten hebben het gevoel dat ze in Nederland opnieuw moeten beginnen, terwijl ze in Oekraïne hoog waren opgeleid, een goed betaalde baan hadden en in luxe leefden. Ze voelen zich, eenmaal in Nederland, gedegradeerd qua werk en status en willen liever geen werk doen wat beneden hun (klasse) niveau ligt, zoals schoonmaak- of productiewerk, maar zien ook niet altijd andere mogelijkheden in toegang tot werk.

Afbeelding 8. Informatiebord in gemeentelijke opvanglocatie

INTERMEZZO TOEGANG TOT DE GEZONDHEIDSZORG

Voor Oekraïense ontheemden die zorgkosten maken, is een regeling opgezet, namelijk de Regeling Medische zorg Ontheemden (RMO). Hiermee hebben ontheemden uit Oekraïne recht op medisch noodzakelijke zorg uit het basispakket en hoeven zij geen premie of eigen risico te betalen. Deze regeling is onder de Oekraïense ontheemden en de gastgezinnen niet altijd bekend, waardoor wordt verondersteld dat zij moeten betalen voor de zorg. Naast onbekendheid met de zorg, is de toegankelijkheid van de zorg voor sommigen een probleem. Hierbij spelen praktische problemen een rol. Zo moeten Oekraïense ontheemden worden ingeschreven bij een huisarts. Maar veelal worden ze niet automatisch ingeschreven bij een huisarts, omdat de gemeente niet altijd bij de huisvesting is betrokken. En daarnaast zitten veel huisartspraktijken vol door het huisartsentekort en kunnen praktijken geen patiënten meer aannemen. Vanuit de particuliere en gemeentelijke opvang wordt veelal geholpen bij het vinden van een huisarts of tandarts of het maken van een afspraak.

"If we have some problems, or if we need for example find some doctor or dentist or something we can ask our administrator." (R06)

Naast praktische problemen, zijn er ook culturele verschillen waardoor de (toegang tot) het gezondheidszorgsysteem in Nederland anders wordt ervaren dan in Oekraïne. Zo is het in Oekraïne bijvoorbeeld gebruikelijk dat vrouwen jaarlijks een check-up krijgen bij de gynaecoloog (Opora, 2022). Ook het gezondheidszorgsysteem, zoals de huisartsenzorg zoals we dat in Nederland kennen, is bij veel vluchtelingen onbekend (Pharos, 2023). Daarbij geven respondenten aan dat medicijnen veel moeilijker worden verkregen dan in Oekraïne en zoals een respondent klaagde: 'overall is een recept van een arts voor nodig'. Ook onderstaande respondent (vrouw, 42 jaar, één kind) vertelt over de (culturele) verschillen over het gebruik van medicijnen:

"In Ukraine, there is another attitude. When we come to doctor he gives us prescription and just this medicine, but here is nothing. Maybe it is good because no need to take all these pills. But sometimes it is confusing because we lived there, we just know that system. In this system we need time to understand how it works. Maybe it is too expensive, because in Ukraine we, it is like from Soviet Union, it is not so expensive that is why." (R04)

En daarbij wordt er een hoge drempel in de toegang tot de zorg ervaren in Nederland, zoals voor een bezoek aan de (huis)arts:

"You don't have the anti-virus pills. Only basic pills against cough or antibiotics not the thing in the middle. You have nothing. In Ukraine we have so much. You cannot normally visit the doctor here. This is also such a long trip to the doctor. We have children on our floor that are sick. We are telling that to the guys who are like volunteers. Well, if the child coughs for the whole week then you can come. Child can simply die, and this is really weird." (R01)

Door onbekendheid over het Nederlandse zorgsysteem, en de ervaren (culturele) barrières gebeurt het een enkele keer dat respondenten naar Oekraïne reizen om daar gebruik te maken van de gezondheidszorg, zoals de specialist of tandarts (zie *Intermezzo Verbondenheid Oekraïne*).

6. KINDEREN & ONDERWIJS

Vanuit de Europese Richtlijn Tijdelijke Bescherming hebben alle kinderen van Oekraïense vluchtelingen in Nederland recht op onderwijs en zijn ze ook leerplichtig (Alting von Geusau, 2023). Het onderwijs aan leerlingen uit Oekraïne kan georganiseerd worden via het bestaande (nieuwkomers)onderwijs en daarnaast kunnen ook tijdelijke onderwijsvoorzieningen worden ingericht. In Den Haag worden kinderen in het primaire en het voortgezet onderwijs opgevangen in nieuwkomersgroepen en daarnaast op kleinere schaal in reguliere groepen (Gemeente Den Haag, 2023).

Onder de respondenten die wij hebben geïnterviewd, is net iets meer dan de helft met één of meerdere kinderen naar Nederland gekomen. Op het moment van interviewen was de jongste 5 jaar. In deze paragraaf richten we ons op de kinderen die op het primair of voortgezet onderwijs zitten.

Afbeelding 9. Speelruimte voor kinderen bij gemeentelijke opvang

Primair onderwijs

Over het algemeen hebben de kinderen die naar het primair basisonderwijs gaan het naar hun zin. Ze kunnen goed aarden op school en maken daar nieuwe vrienden. De meeste kinderen hebben in het afgelopen jaar al wat Nederlands leren praten. De kleindochter van respondent R23 (vrouw, 61 jaar) is zeven jaar en is op haar school de enige Oekraïense leerling. Ze spreekt nog niet echt Nederlands, maar verstaat inmiddels wel veel. Dit geldt ook voor de tienjarige dochter van respondent R05 (vrouw, 36 jaar):

"She learnt everything in school. She also has extra mathematics and English lessons. She has Dutch lessons in her school I think 4 times a week. They have every day one or two lessons. She understands simple Dutch and she understands and started speaking English. For her it's a very nice opportunity." (R05)

Bovenstaande respondent is van plan om na de zomer haar dochter van school te wisselen. Haar dochter gaat naar een school waar tachtig Oekraïense leerlingen zitten. Ze wil graag dat haar dochter na de zomer naar een 'normale' Nederlandse school gaat. Verder hebben enkele kinderen nare aanvaringen gehad als nieuwkomer. De respondenten geven daarbij dat hun vluchtelingenstatus en Oekraïense achtergrond hierin een rol speelt:

"The kids try to bully her because Ukrainian kids know English and are learning too much. I don't know how it's working here, but it seems that if you know too much you should be ashamed. We have even one story where one guy from my daughter's class, is hitting her. So we have stories like this, where they don't like Ukrainian kids. Honestly, I think maybe it depends on the conversations and the family, because they think that Ukrainian refugees get more benefits when they come here and I think it can be one of the reasons." (R05)

"The situation was not okay in November. I think some Moroccan guy hit him and he cried a little. After that I asked the teacher and the director, but they did nothing, I think. After that I asked father of this son of this boy. [...] I don't know because it is new for me. In Ukraine we don't have a lot of other people from other countries." (R09, vrouw, 35 jaar, één kind)

Voor moeders met kinderen blijkt dat schoolgaande kinderen bijdragen aan gevoelens van verbondenheid met Nederland, Den Haag en een bepaald stadsdeel in het bijzonder. Onderwijs in Nederland lijkt ook een zeker doel te geven aan het al dan niet tijdelijke verblijf hier in Nederland. Ouders moeten zich in het belang van hun kinderen richten op de toekomst hier in Nederland en met name school geeft zowel doel als structuur aan hun leven.

"But I have to think about the future, as I have a son, he has to study, he has to receive education [...] he wrestles 6 years in Ukraine, he has a lot of medals, he has perspective in education, in sport, he had everything. But now we have to continue, first of all for my son." (R04, vrouw, 42 jaar, één kind)

"School is three kilometers. It's near the Grote Markt: Johan de Wittschool. Its good we stay here in The Hague and we don't move to other city. We already have here school and work." (R08, vrouw, 40 jaar, twee kinderen)

Over het algemeen hebben de kinderen van de respondenten zowel positieve als negatieve ervaringen binnen het primair onderwijs. In sommige gevallen maken kinderen gemakkelijk vrienden en in andere gevallen worden ze, bijvoorbeeld, gepest. Naast het beschrijven van de ervaringen van hun kinderen geven ouders ook aan dat onderwijs bijdraagt aan een gevoel van verbondenheid met Nederland.

Voortgezet onderwijs

De leerlingen van de respondenten die we hebben geïnterviewd en die op de middelbare school zitten, gaan naar het Edith Stein College of naar de Johan de Witt scholengroep in Den Haag. De respondenten geven aan dat hun kinderen veelal vrienden hebben gemaakt en bezig zijn met de taal te leren.

Meer dan bij de leerlingen op het primaire onderwijs speelt daarin de motivatie van de leerlingen een belangrijke rol. Sommige respondenten geven aan dat hun zoon of dochter eigenlijk het liefst terug wil naar Oekraïne, bijvoorbeeld terug naar hun vader, en daardoor niet veel interesse heeft om de Nederlandse taal te leren. Andere respondenten merken op dat ze het jammer vinden dat hun zoon of dochter vooral omgaat met andere Oekraïners waardoor ze geen Nederlandse vrienden hebben, zoals onderstaande respondent (vrouw, 37 jaar, twee kinderen):

"Interviewer: Do your kids have also lots of Dutch friends they hang out with, or is it mostly Ukrainians?"

R: No, unfortunately not. And that's also quite a worry for me because my younger daughter, she's studying, she studies at this primary school and there are a lot Dutch people there. But still she somehow speaks only to her Ukrainian classmate, unfortunately. I think this is also partially her problem, I would say because back in Ukraine, she also had some kind of issues with classmates. Well, maybe she'll grow up and be a little bit more comfortable with communicating to Dutch and all other nationalities here in the school. And my elder daughter, she's in this prep class and there are only Ukrainians there." (R26)

Hoewel respondenten in algemene zin tevreden over het schoolsysteem wordt opgemerkt dat er een verschil is tussen de scholen in Nederland en datgene wat in het curriculum in Oekraïne aan bod komt. Dat komt bijvoorbeeld tot uiting in de vakken die worden aangeboden en de eisen die worden gesteld aan prestaties. In Oekraïne komen kinderen volgens enkele ouders veel sneller in aanraking met meerdere vakken en zijn de eisen ook strenger. Zo vertellen drie respondenten:

"For example, in Ukraine, children have more subjects. In this school, there are just 5 or 6 subjects. Now for example, in 7th class in Ukraine, they have geometry, physics, chemistry. Here they don't." (R04, vrouw, 42 jaar, één kind)

"Honestly, I think the education for some kind of classes is lower in quality than Ukrainian. As I see here, until 12-13 years they don't do any homework, they don't do anything so it's a very lazy way of learning. After I don't know how it's working. I've met some people and they are very well educated; they speak a few languages but before 12 years they do nothing. How is it possible?" (R05, vrouw, 36 jaar, één kind)

"For them school is easier. She feels that the level of education in Ukraine for the same age is higher." (Tolk van R25, vrouw, 37 jaar, twee kinderen)

Deze overwegingen - naast onzekerheid over hun toekomst- spelen een rol in de keuze die ouders maken om hun kinderen ook online lessen te laten volgen in Oekraïne.

Online Oekraïens onderwijs

Het komt onder de respondenten met kinderen regelmatig voor dat onderwijs in Nederland wordt gecombineerd met onlineonderwijs vanuit Oekraïne. Zo vertelt onderstaande respondent (vrouw, 42 jaar) dat haar zoon van 12 jaar na school zijn Oekraïense lessen maakt:

"They also have lessons in Ukrainian language because they are from Ukraine. Offline in school and after that he comes home, and we do some lessons in Ukrainian school online. Of course, because he has to finish Ukrainian school also because we started it. And so he is very angry but, we have to do. It is very difficult, but I try to help him, to explain him that he has to study now, he has to finish Ukrainian school because education in Ukraine is, how to say it, his school is a special school. His school is for high level, he has high level, it is not a regular school. It is like a special school. The head of this school is a very popular scientist. His method of education is that they have more lessons on a more high level. He is in 7th class, I don't know how that is in Dutch. But in this school, they said that he is on a very high level so, we try to teach here and study in Ukraine also." (R04)

De zoon ontvangt van zijn leraar via *Gmail class* de lessen en opdrachten die hij moet maken. Twee keer per maand zijn hierover toetsen. Ook de zoon van respondent R11 is 14 jaar en volgt na zijn schooldag online lessen vanuit zijn oude school in Oekraïne. Uit zijn oude klas volgen inmiddels de meeste leerlingen de lessen vanuit andere landen. Er worden verschillende manieren bedacht om het online lesprogramma mogelijk te maken, zo worden bij de kinderen van respondent R08 die 13 en 15 jaar zijn, de toetsen 's avonds afgenomen. Respondent R25 (vrouw, 37 jaar) heeft twee kinderen van 10 en 15 jaar. Allebei haar kinderen volgen naast het Nederlandse onderwijs een onlineprogramma:

"She studies offline in Netherlands and online via chromo book, internet, she gets some home tasks from Ukrainian chemical or physics teachers and then she does it and then they send it back. They are both doing Ukrainian online school with Ukrainians and the subjects that are according to their classes or age." (R25)

De tienjarige dochter van respondent R05 (vrouw, 36 jaar) volgt geen online lessen omdat deze tegelijkertijd vallen met haar onderwijsprogramma in Nederland. Wel staat ze nog ingeschreven op haar school zodat ze aan het eind van het jaar een aantal toetsen kan doen om haar niveau te testen:

"No, she doesn't have the time because online lessons are at the same time when we have normal school here so it's impossible. But she stayed enrolled in her school so at the end of the year she will do some exams about her knowledge and level and we will see how it should be." (R05)

Het volgen van fysieke lessen in het Nederlandse onderwijssysteem en online lessen in Oekraïne is soms een uitdaging qua afstemming maar in de regel zijn daar praktische oplossingen voor gevonden. Het feit dat op deze manier onderwijs gegeven en gevolgd kan worden, is een direct gevolg van de coronapandemie waardoor scholen en leerlingen hiermee vertrouwd zijn geraakt.

Aandacht voor psychosociale klachten

Naast aandacht voor het onderwijs is het belangrijk om ook aandacht te hebben op de psychosociale ontwikkeling van de kinderen. Andere onderzoeken, onder andere van Alting von Geusau (2023), laten zien dat veel kinderen kampen met psychosociale klachten door wat zij in Oekraïne of onderweg meemaakten. Niet altijd is bij de registratie bij gemeenten oog voor de kwetsbaarheid van de kinderen (ibid). Ook onze respondenten vertellen dat ze zich soms zorgen maken of hebben gemaakt om hun kinderen, zoals respondent R04 (vrouw 42 jaar):

"Interviewer: How is your son doing?

Respondent: When the war started in Ukraine, he was, how to say, he was shocked. As so his attitude to this situation, he couldn't sleep, he didn't want to put off clothes, he slept in clothes because he was afraid that the alarm started and that he needed time to put on clothes. So that is why I told him: 'don't worry it is ok'. But any way it was impossible to ask him to put off clothes when he went to bed. So, he was very nervous and even for example on TV some alarm worried him and he cried: 'let's go, let's go'. But I told him: 'don't worry, don't worry, it is only on tv'. It was awful for us. His stress was one of the first reasons why we go out from Ukraine." (R04)

Ook onderstaande respondent (R22) vertelt over de mentale gevolgen voor haar zoon (15 jaar) als gevolg van de oorlog en het verblijf in Nederland:

"Interviewer: How is he handling the situation, coping with all the changes?

Tolk: (It's) his first time in another country and he had a great depression. It was very hard for him. He wanted to go home each time. And when we lived at that hotel, there were not children of his age. But now he has friends from school. They are Ukrainians. He managed to hold himself together. Now he's feeling better." (Tolk van R22)

Het is belangrijk dat gemeenten, onderwijs, welzijn en zorg oog hebben voor de (psychosociale) gevolgen van de oorlog voor de vluchtelingen in het algemeen en voor de kinderen in het bijzonder.

INTERMEZZO VERBONDENHEID MET OEKRAÏNE

Oekraïense ontheemden zijn op verschillende manieren vanuit Nederland verbonden aan hun thuisland. Zo hebben ze intensief contact met achtergebleven familieleden en sturen ze financiële middelen en goederen op. Omdat zij een ontheemden en geen vluchtelingenstatus hebben, mogen zij ook naar Oekraïne reizen voor bijvoorbeeld een familiebezoek. De Oekraïense vluchtelingen hebben niet alleen contact met familieleden en vrienden die nog in Oekraïne wonen, maar ook Oekraïners die momenteel in andere landen wonen. Zo vormen ze een sterk verbonden internationaal netwerk. We zullen hier nader ingaan op deze 'transnationale bindingen' van de respondenten.

Bezoek aan Oekraïne

Een gedeelte van de respondenten (N=9) is voor een korte periode teruggekeerd naar Oekraïne, of heeft concrete plannen om voor een korte periode terug te keren, allen om familieleden te bezoeken die zijn achtergebleven. In enkele gevallen werd familie ontmoet op een 'minder gevaarlijke' plek. Door het gevaar, onder andere in het luchtruim, zijn zij allen met verschillende routes teruggegaan. Eén van de respondenten (vrouw, 40 jaar, twee kinderen) zou op het moment van het interview bijna vertrekken voor een kort bezoek aan Oekraïne, en vertelt hoe haar plannen eruitzien:

"My daughter has her birthday on the sixth of March, and she wants to have a meeting with her grandparents, with grandma. Probably we go there. And in [city] lives the mother of my husband. And probably, we probably move to Romania. We have a plane for Romania. And after they move to [city] and meet father and grandma and I move to [another city] to meet my mother and father and my friend. And also, I have an appointment for the dentist, for hairdressing, for a lot. My lovely specialist [lacht], my lovely specialist in Ukraine." (R08)

Bovenstaande respondent is één van de twee respondenten die terug is gekeerd naar Oekraïne om naar de tandarts te gaan. Daarbij noemde ze op een later moment dat ze liever naar Oekraïne naar de tandarts ging, omdat het daar goedkoper zou zijn dan Nederland. Het feit dat Oekraïners ondanks hun ontheemdenstatus wel naar Oekraïne mogen en kunnen reizen is een groot verschil met andere asielzoekers die het land niet mogen verlaten. Vanuit de gemeentelijke opvang zijn aan hieraan inmiddels regels aan verbonden. Zo mogen Oekraïense ontheemden niet langer dan een week uit de gemeentelijke opvang wegblijven, anders verliezen zij hun plek in de opvang.

Contact op afstand

Naast de respondenten die voor een korte periode zijn teruggekeerd, heeft vrijwel elke respondent op afstand contact met familie en vrienden. Daarbij gaf een gedeelte (N=6) aan ook contacten te hebben met Oekraïners die in andere landen zijn opgevangen. Dit gaat om familieleden, maar ook om mensen die zij onderweg hebben ontmoet tijdens het vluchten naar Nederland. Dit contact gaat vaak telefonisch en via apps zoals WhatsApp, Viber en Telegram (zoals ook beschreven wordt in het *Intermezzo sociale media en informatie*). De respondenten die contact hebben met achtergebleven familieleden en vrienden geven aan dat er periodes zijn dat contact leggen moeilijk is, aangezien er onverwachte momenten zijn dat er geen of beperkt elektriciteit beschikbaar is. Zoals één van de respondenten (vrouw, 17 jaar) aangeeft, kan dit voor onzekere gevoelens zorgen:

"Some of the people I know actually went to the war. I do not contact them really often because those are not my really close friends but people I know, I spend time with. My best friend also knows people who went to the war. And she told me stories that he is not answering for two days. It happens because sometimes there is no internet. But sometimes they do not answer for three days and you are like what should we do." (R01)

Via de sociale mediakanalen waarmee respondenten in contact blijven met familieleden wordt ook actuele informatie uitgewisseld over de situatie in Oekraïne. Dit biedt vaak extra lokale context aan wat voorbijkomt via grote, traditionele nieuwskanalen. Zo vertelt één van de respondenten (vrouw, 28 jaar) dat zij via de chatgesprekken met bekenden extra informatie krijgt, wat niet in het nieuws aan bod komt:

"I have a lot of Telegram chats, so I read them and also in Instagram. It's really weird but my friends and people who I know, they share a lot of information. Like really new information, this is sometimes better than find some new information in the internet, for example. Also, I just talk with my friends. And usually they give me more information. About what happens right now. [...] I find some local information better for me, just ask my friends because they read all of this information and they know more because, for example, they live in Kyiv so they know more what happened in their area. We had really bad stories a few days ago and a lot of my friends shared this story and that's why I know this story because I couldn't find any information about this in the newspapers." (R06)

Sturen en ontvangen

De ontheemde Oekraïners zijn ook op economische wijze verbonden met hun thuisland. Zowel financiële middelen als goederen worden verstuurd (N=15) of ontvangen (N=2). De respondenten die geld sturen naar familie, doen dit veelal met de reden dat de familie het daar financieel lastig heeft. Zo vertelde één van de respondenten dat door de oorlog zowel prijzen van goederen als basisvoorzieningen zoals elektriciteit flink zijn gestegen, waardoor dit lastig te betalen is. Naast geld worden ook regelmatig pakketjes met goederen naar Oekraïne gestuurd. Vaak gaat het hierbij om een teken van solidariteit met degenen die zijn achtergebleven en om op deze wijze met elkaar in verbinding te blijven. De spullen variëren van cadeaus tot praktische spullen zoals kaarsen wanneer elektriciteit wegvalt. Solidariteit als drijfveer zien we in het bijzonder terug bij de respondent R18 (vrouw, 51 jaar, twee kinderen). Zij stuurt niet alleen goederen naar bekenden, maar verzamelt ook hulpgoederen voor Oekraïners in het algemeen. Haar tolk vertelt:

"Ja mevrouw die steunt haar ouders niet financieel, ze stuurt af en toe wel pakketjes. Verder doneert ze wel geld aan het leger en ze doet ook aan vrijwilligerswerk in Nederland, soms staat ze bij de Albert Heijn en verzamelt ze hulpgoederen in voor mensen uit Oekraïne. [...] Ze was ooit in een WhatsApp groep toegevoegd en daarbij werden dat soort activiteiten georganiseerd en er is iemand die coördineert, en dan helpt ze." (Tolk van R18)

Tot slot ontvangen twee van de respondenten, beiden vrouwen, geld van hun partner in het buitenland om hen en hun kind te ondersteunen. Verder ontvangen respondenten over het algemeen geen geld of goederen. Een verklaring hiervoor is dat de respondenten over het algemeen redelijk rondkomen vanwege het salaris dat hebben of de bijdrage die zij van de gemeente ontvangen voor woon- en leefgeld. Daarbij hebben zij veelal geen tot weinig woonkosten.

Andrei (R14) is een man van 22 jaar oud. Hij komt uit het oosten van Oekraïne. Voordat de oorlog uitbrak, studeerde hij bestuurskunde aan de universiteit. Hij zat in het vierde jaar. Andrei was al eerder van plan om naar Nederland te verhuizen, maar door de Russische invasie heeft zijn migratie noodgedwongen moeten vervroegen. Op 27 augustus 2022 vertrok hij daarom uit Oekraïne. Samen met een vriend uit zijn woonplaats is hij via Belgorod, in Rusland, gevlucht. Hij werd tegen betaling geholpen door een Russische man die hem en zijn vriend met een bestelbus naar de grens met Letland bracht. Vervolgens stak hij daar de grens lopend over. Vanuit Riga kon hij met een gratis busticket naar Berlijn. Vanaf daar vertrok hij per trein naar Hannover en met een andere trein naar Amsterdam, waar hij op 5 september aankwam.

Andrei's eerste verblijflocatie was in Groenlo, Gelderland. Al snel besloot hij echter om naar Arnhem te vertrekken, omdat daar mensen woonden die hij kende en omdat daar meer werk te vinden was. In Arnhem kon hij aan de slag bij de McDonalds. In de tussentijd ontmoette hij iemand die voorstelde om samen een woning te huren in Den Haag. Omdat hij dan mogelijk meer geld over zou houden om in zijn levensonderhoud te voorzien, besloot hij op het aanbod in te gaan. Nu deelt hij een woning met vijf andere mannelijke, Oekraïense vluchtelingen. In Den Haag kon hij aan het werk als schoonmaker. Helaas kon hij dit werk slechts twee maanden doen, omdat het bedrijf daarna geen werknemers meer nodig had. Momenteel leeft hij van zijn spaargeld en is hij op zoek naar ander werk. Het liefst gaat hij aan de slag in de horeca of catering. Er zijn speciale Oekraïense Facebook- en Telegram-groepen per Nederlandse stad, waarin vacatures en andere informatie gedeeld worden. Op die pagina's helpen gevluchte Oekraïense elkaar met alledaagse vragen, zoals het aanmaken van bepaalde documenten of waar dichtstbijzijnde winkels voor bepaalde producten te vinden zijn. Zo is er een Telegram-groep met 10.000 Oekraïners die in heel Nederland wonen.

Andrei's ouders wonen nog steeds in Luhansk, een kilometer van de grens met Rusland. Dagelijks is daar artillerie te horen en zien. Zijn zus van 21 woont in Kyiv. Zij maakt haar studie bestuurskunde af en woont bij familie. Andrei heeft iedere dag contact met zijn familie. Het gaat niet goed met hen, maar ze overwegen niet om ook naar Nederland te vluchten. Andrei steunt hen door geld naar ze te sturen. Aangezien hij geen hoge huur heeft en geen dure aankopen doet, kan hij zo'n 300 euro per maand overmaken. Hij maakt geen gebruik van toeslagen van de gemeente omdat hij vindt dat anderen dit harder nodig hebben dan hij.

Andrei wilde graag naar Nederland verhuizen omdat een vriend van hem in Amsterdam woonde en over goede werkomstandigheden vertelde. Hij vindt dat het in Nederland veel beter is dan in Oekraïne. De kwaliteit van leven is hier hoger. Zo verdient zijn moeder, die docent is, 300 euro per maand. Hiervan moeten alle levenskosten betaald worden. Nu houdt Andrei 300 euro per maand over, dat hij naar zijn ouders kan sturen en waar zij goed van kunnen leven. Zijn vader was ondernemer, maar kon dit niet voortzetten toen de oorlog uitbrak. Nu is hij vooral bezig met overleven en is hij depressief.

Waarschijnlijk wil Andrei niet terug naar Oekraïne. De plek waar hij vandaan komt is bezet geweest en is volledig vernietigd. Hij heeft nu niets om naar terug te keren. Hij zou graag zijn opleiding af willen maken in Nederland. Daarvoor moet hij eerst de Nederlandse taal leren. Daarom is hij momenteel bezig met het leren van zowel de Engelse als de Nederlandse taal. Dat doet hij via verschillende apps. Voordat hij zijn studie op kan pakken in Nederland, leeft Andrei nu vooral met de dag.

7. EEN ONZEKERE TOEKOMST

Sinds de invasie van Rusland in Oekraïne zijn veel mensen gevlucht naar Nederland. Volgens de UNHCR (2023) wil de overgrote meerderheid van de vluchtelingen, ruim driekwart, op een dag terugkeren naar huis. Slechts 12 procent van de vluchtelingen is van plan dit in de komende drie maanden te doen. Degenen die de intentie hebben in de komende maanden terug te keren zijn voornamelijk ouder, hebben familieleden die nog in Oekraïne wonen of kunnen moeilijk hun weg vinden in de ontvangende samenleving (www.unhcr.org). Deze uitkomsten zien we ook terug bij een deel van de respondenten die wij hebben gesproken. Zij hopen dat de oorlog snel is afgelopen zodat ze hun leven in Oekraïne weer kunnen oppakken:

"Expectation... maybe, it is difficult to say expectations. I just hope the war will stop. As soon as possible, we come back to home and continue our life. But who knows." (R04, vrouw, 42 jaar, één kind)

De belangrijkste belemmeringen om (snel) terug te keren zijn onzekerheden door het aanhoudende geweld, onveiligheid en de verwoesting in en van hun woonplaatsen (www.unhcr.org). Andere zorgen hebben betrekking op de toegang tot en beschikbaarheid van voorzieningen zoals elektriciteit, water, huisvesting (*ibid.*). Maar ook zijn er zorgen om de kapotte infrastructuur, zoals (spoor-)wegen, luchtvaart, havens, en gebouwen zoals scholen en ziekenhuizen. De inschatting die daarbij wordt gemaakt is dat de wederopbouw nog lang zal duren. Mede als gevolg hiervan willen sommige respondenten liever in Nederland blijven. In Nederland worden meer kansen gezien op een betere toekomst voor hun kinderen en/of voor zichzelf:

"We have a lot of people here who lost their homes, their jobs and their life in Ukraine. Especially people from the East of Ukraine. They just cannot go back because they don't have any houses. So, I think they prefer to stay here and to live here. Because they don't have any choice and I know these people and they told me we still love Ukraine. We still want to be there but we cannot go back. That's why, they just try to start something here." (R06, vrouw, 28 jaar)

Vooral moeders die met jonge kind(eren) zijn gekomen willen blijven in Nederland, ze richten zich op een toekomst in Nederland, juist voor de toekomst van hun kind(eren). Sommige moeders geven daarbij aan juist te willen investeren in de toekomst van kinderen, zodat zij het land later kunnen opbouwen:

"It's very important for me to give Ukrainian children good future, smart future. Because children are our future and children can build our country more [pause] better than me, and than us." (R16, vrouw, 43 jaar, één kind)

Ook zijn er moeders en oma's die hun jongvolwassen (klein-)kinderen achterna zijn gereisd en verwachten dat ze hier nu ook blijven omdat hun kinderen hier het leven lijken op te bouwen, ze werken en hun weg vinden in de Nederlandse samenleving (R18, vrouw 51 jaar). Anderen geven aan te willen blijven omdat ze hun studie willen afmaken waar ze aan zijn begonnen of omdat ze Nederland een fijn en modern land vinden. Bovendien hebben sommige jonge mensen al ervaring met werken buiten Oekraïne en/of hadden zij sowieso al plannen om naar het buitenland te vertrekken, ook als de oorlog niet was uitgebroken.

Onzekerheid over status

Zowel onder degenen die terug zouden willen, maar geen idee hebben of en wanneer dat zal kunnen, als onder degenen die de intentie hebben om in Nederland te blijven, is een grote onzekerheid over hun toekomst in Nederland als gevolg van hun tijdelijke status en

de omstandigheden in Oekraïne. Respondent R02 (man, 54 jaar) bijvoorbeeld leeft in grote onzekerheid. Hij vraagt zich af wat er gebeurt na beëindiging van de tijdelijke bescherming, of hij dan mag blijven en of hij dan nog mag werken. Deze onzekerheid voor de toekomst, o.a. door de status van tijdelijke bescherming, levert bovendien veel conflicten op met zijn vrouw (en kind) die niet bij hem wonen in Nederland. Hij kan geen duidelijkheid geven waar ze als gezin kunnen settelen. Daarnaast is zijn situatie gecompliceerd, omdat hij Oekraïense *roots* heeft, maar zijn vrouw een Russische achtergrond heeft. Zijn vrouw twijfelt daarom of ze wel naar Europa wil komen. Bovendien is ze arts, een professie die ze zonder taal mogelijk in Europa zou verliezen. De onzekerheid over of zij na het verlopen van de tijdelijke bescherming mogen blijven, of dat zij terug worden gestuurd, dan wel in de asielprocedure komen, maakt dat het lastig is om toekomstplannen te maken.

Onzekerheid over bestaan in Nederland

Andere factoren waardoor respondenten veelal niet weten of hun toekomst in Nederland is of in Oekraïne, is de vraag of ze erin slagen om een goed bestaan op te bouwen in Nederland. Onzekerheden over het vinden van zelfstandige huisvesting en/of het vinden van werk dat past bij hun opleidingsniveau spelen hierbij een rol, zoals bij onderstaande respondent (vrouw, 19 jaar).

"My future is living this moment, because we have a lot of different plans. I don't want to build anything yet. It depends on the migration law. I don't mind staying in The Netherlands. I like this country, it's very safe for me and for my daughter. I understand that even if the war stops, the next few years will be very difficult for Ukraine and it'll not be safe for girls, teenagers especially. But if I should stay here and just work for renting an apartment and buying some food – I don't want to be like a slave. So we will see." (R07)

Jongeren die studeren ervaren ook onzekerheid. Aan de ene kant willen ze hun studie afmaken Nederland, maar als de mogelijkheden er zouden zijn om deze studie in Oekraïne af te ronden dan heeft dat voor sommige jongvolwassenen de voorkeur, als de situatie in Oekraïne veilig zou zijn. Zo lang dat niet het geval is, willen ze in Nederland blijven met het doel om het studieprogramma af te maken. Dit geeft hen houvast en structuur en een toekomstperspectief. Dit is echter wel voor de korte termijn; ze maken geen planning voor de langer termijn, ze hebben een onzekere toekomstverwachting:

"Respondent: Sometimes I want to return to Kyiv, I want to continue this study back at home.

Interviewer: Do you have any idea about that, or do you want to stay in western Europe?

Respondent: For now, I want to finish my bachelor's program and after that, I cannot say. What will be in the future, I do not know. But probably I will go to Ukraine." (R03, vrouw, 17 jaar)

Daarnaast is er ook een groep die niet terug wil naar Oekraïne, maar ook niet per se in Nederland wil blijven. Een afweging die hierbij naast de genoemde onzekerheden een rol speelt, is de vraag waar de meeste kans op werk is. Vanuit dat perspectief overwegen enkele respondenten naar Duitsland te gaan, waaronder respondent R07 (vrouw, 19 jaar):

"Well, because I don't see my future here. I mean I like to travel, I would like to visit Netherlands again but not to live here. Even if I move to Germany, there are more possibilities for me than here. Because living here for so long with no work...it's a little bit disturbing, so I would rather go to Germany." (R07)

Bovenstaande maakt duidelijk dat de toekomst en toekomstplannen van de Oekraïense vluchtelingen vooral een grote mate van onzekerheid kent. Niet voor niets pleiten zowel Clingendael als de Adviesraad Migratie voor een langetermijnperspectief voor Oekraïners in Nederland.

Afbeelding 10. Trappenhuis gemeentelijke opvang

8. CONCLUSIES

In dit rapport is de wijze waarop Oekraïense ontheemden hun weg in de Haagse samenleving vinden, onderzocht. We onderzochten o.a. de komst naar en keuze voor Nederland en Den Haag, de voor- en nadelen van de verschillende opvangvoorzieningen, de arbeidsmarktpositie en toekomstverwachtingen. Daarbij hebben we ook gekeken naar de betekenis van (in-)formele netwerken.

(In-)formele netwerken van belang voor komst naar en verblijf in Nederland en Den Haag

Het rapport laat zien dat de sociale netwerken van groot belang zijn voor de Oekraïense ontheemden. Of het nu gaat om de keuze om naar Nederland of Den Haag te reizen, het vinden van een opvangplek of werk; het netwerk wordt hiervoor veelal gebruikt. Er wordt binnen deze (in-)formele netwerken steun en informatie ontvangen en gegeven en zowel persoonlijk als online.

Zo is de aanwezigheid van familieleden, of kennissen in Nederland veelal bepalend voor de keuze voor Nederland of Den Haag. Daarnaast zijn sommige respondenten al in Polen in contact met het Nederlandse gastgezin. In eerste instantie ter kennismaking en vervolgens als zeker is dat zij bij het gastgezin terecht kunnen, worden ze ook in praktische zin geholpen bij de reis en aankomst in Nederland.

Maar het sociale netwerk is niet alleen van belang voor de komst en aankomst in Nederland. Het gastgezin, maar ook het (in-)formele netwerk via de gemeentelijke opvang is op allerlei gebieden van belang voor de Oekraïense ontheemden in het vinden van hun weg in de Nederlandse en Haagse samenleving. Via deze netwerken worden Oekraïense ontheemden geholpen met het vinden van werk, verkrijgen zij allerlei soorten informatie en kennis over het leven in Nederland en ontvangen ze praktische vormen van ondersteuning. Daarmee zijn zowel de particuliere als de gemeentelijke opvang van groot belang voor de wijze waarop Oekraïners veelal snel hun weg in de Nederlandse samenleving, zoals op de arbeidsmarkt.

Aandacht voor soms kwetsbare positie Oekraïense ontheemden

Het onderzoek laat zien dat de positie van Oekraïense ontheemden in Nederland ook kwetsbaar is. We zien die kwetsbaarheid terug in de particuliere en gemeentelijke opvang. Zo hebben veel respondenten, vanwege de tijdelijkheid van hun status, in een jaar tijd al meerdere verhuizingen achter de rug. Deze verhuizingen brengen veel onrust en onzekerheid met zich mee. Daarnaast bestaat door de afwezigheid van externe controles, regels en procedures zowel binnen de gemeentelijke en particuliere opvang het risico op machtsmisbruik, hetgeen tot onveilige gevoelens kan leiden onder Oekraïners (zie ook Opora, 2022).

Een ander terrein waar sommige Oekraïense ontheemden een kwetsbare positie hebben, is op de arbeidsmarkt. Als gevolg van de Tijdelijke Bescherming hebben Oekraïense ontheemden direct toegang gekregen tot de arbeidsmarkt en zijn er veelal ook in geslaagd om werk te vinden. Het gaat hierbij veelal om laaggeschoold werk in de schoonmaak, horeca en zorg. Dit zijn ook de sectoren waar de arbeidsomstandigheden minder gunstig zijn en het risico op uitbuiting groter. Verschillende respondenten die wij hebben gesproken, maken hier direct of indirect melding van. Zij weten veelal niet of onvoldoende wat hun rechten zijn en lopen daardoor het risico slachtoffer te worden van malafide arbeidsbureaus en/of tussenpersonen die misbruik maken van de (afhankelijke) positie van Oekraïners. Het zijn met name degenen met een beperkt sociaal netwerk en een particuliere opvang buiten het zicht van de gemeente om die hier het meeste risico lopen.

Tot slot is ook aandacht voor de psychosociale ontwikkeling van kinderen belangrijk. Kinderen kampen met psychosociale klachten door wat zij in Oekraïne of onderweg hebben meegemaakt. Niet altijd is oog voor de kwetsbaarheid van de kinderen (Alting von Geusau, 2022).

Onzekerheid over toekomst zet Oekraïense ontheemden in wachtstand

De Oekraïense ontheemden hebben een status die afwijkt van die van asielzoekers en vluchtelingen, aangezien zij in Nederland verblijven op grond van de EU-Richtlijn Tijdelijke Bescherming. In eerste instantie was deze tijdelijke bescherming voor een jaar. Inmiddels is deze richtlijn verlengd tot 4 maart 2024 en kan daarna nog maximaal eenmaal met één jaar worden verlengd. Op basis van deze ontheemdenstatus hebben Oekraïense ontheemden recht op huisvesting (opvang), medische zorg en onderwijs (ACVZ, 2022). Hierdoor mogen zij, als ze geregistreerd staan bij de gemeente, in loondienst werken en minderjarige kinderen volgen onderwijs in Nederlandse taal. Hierdoor zijn zij, veel sneller dan asielmigranten, in staat te integreren in de Nederlandse samenleving. Zo is ook de arbeidsdeelname onder Oekraïense ontheemden hoger dan onder andere groepen statushouders. Tegelijkertijd houdt de onzekerheid over hun verblijfsstatus Oekraïense ontheemden ook in zekere zin gevangen in de huidige situatie. Omdat zij niet weten wat hun status zal zijn na maart 2025 is het maken van toekomstplannen, ook voor degenen die graag zouden willen blijven lastig. Doen ze er wijs aan de Nederlandse taal te leren of kunnen ze beter inzetten op het (beter) leren van Engels, zodat ze kunnen doorreizen naar bijvoorbeeld Canada? Ligt de toekomst van hun kinderen in Oekraïne of in Nederland? Zal het lukken om de echtgenoot naar Nederland te laten komen, zodat aan een toekomst samen in Nederland kan worden gedacht? Op al deze en andere vragen is op dit moment geen antwoord te geven en is afhankelijk van de vraag wat hun verblijfsstatus zal zijn na maart 2025; als ze niet terug kunnen naar Oekraïne omdat de oorlog nog altijd voortduurt, moeten ze dan alsnog de asielprocedure in? Of worden zij tegen die tijd verondersteld terug te keren naar Oekraïne? Een antwoord op deze vragen is vooralsnog niet te geven, maar nadenken over een langetermijnperspectief voor deze groep is wel noodzakelijk (zie ook ACVZ, 2022).

Afbeelding 11. Tuin bij gemeentelijke opvang

9. REFERENTIES

ACVZ. (2022). *Signalering: Tijdelijke bescherming voor Oekraïense ontheemden op de langere termijn*. Adviesraad Migratie (ACVZ).

<https://www.adviesraadmigratie.nl/publicaties/publicaties/2022/09/05/langetermijnvisie-ontheemden-oekraïne>

Alberts, M. (2023) Bijna helft van Oekraïense vluchtelingen werkt in loondienst, minder dan eerder gedacht. *de Volkskrant*.

<https://www.volkskrant.nl/cs-bbd34ebb>

Alting von Geusau, M. C. (2022). *Oekraïense kinderen, zijn ze in beeld? Een verkenning naar de signalering van de kwetsbaarheid en de zorgbehoeften van Oekraïense niet-begeleide en begeleide kinderen in Nederland*. Defence for Children.

<https://defenceforchildren.nl/media/6483/oekrai-ense-kinderen-zijn-ze-in-beeld.pdf>

Bouazza, H. (2022). *Arbeidsmigranten in Nederland. Verhalen en getuigenissen*. Amsterdam: uitgeverij de Arbeiderspers.

de Pré, R. (2023). *Kabinet: Nederland moet rekenen op langdurige opvang van 135 duizend Oekraïners*. *de Volkskrant*.

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/kabinet-nederland-moet-rekenen-op-langdurige-opvang-van-135-duizend-oekraïners~b77919ea/>

Ehrenreich, B. (2001). *Nickel and Dimed. Undercover in Low-Wage America*. Londen: Granta Books.

Eurostat. (2023). *Translate European Neighbourhood Policy - East - education statistics*. Eurostat - Statistics Explained

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=European_Neighbourhood_Policy_-_East_-_education_statistics

Gemeente Den Haag. (2022). *Raadsbrief: 4e Stand van zaken opvang vluchtelingen uit Oekraïne*. Den Haag: Raadsinformatie (RIS).

<https://denhaag.raadsinformatie.nl/modules/13/Overige%20bestuurlijke%20stukken/745265>

Opora. (2022). *Needs-Assessment: Displaced people from Ukraine living in the Netherlands*. Rode Kruis.

Pharos. (2023). *Zorg en ondersteuning voor Oekraïense vluchtelingen*. Utrecht: Pharos

<https://www.pharos.nl/zorg-en-ondersteuning-voor-oekraïense-vluchtelingen/>

Rijksoverheid. (2023). *Cijfers opvang vluchtelingen uit Oekraïne in Nederland. Opvang vluchtelingen uit Oekraïne*.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne/cijfers-opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne-in-nederland>.

Rijksoverheid. (2023). *Opvang vluchtelingen uit Oekraïne. Werk-en inkomen voor vluchtelingen uit Oekraïne*.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne/werk-en-inkomen#:~:text=Oekraïense%20psychologen%20aan%20het%20werk,GGD%20locatie%20of%20maatschappelijke%20organisatie>.

UNHCR Nederland. (2023, 24 februari). *Een jaar na de Russische invasie belemmert onveiligheid nog altijd de terugkeer van Oekraïense vluchtelingen en ontheemden.*
<https://www.unhcr.org/nl/2023/02/een-jaar-na-de-russische-invasie-blijkt-dat-onveiligheid-een-schaduw-werpt-op-de-terugkeer-plannen-van-oekraiense-ontheemden/#:~:text=Een%20jaar%20na%20de%20Russische%20invasie%20belemmert%20onveiligheid%20nog%20altijd,altijd%20gedwongen%20op%20de%20vlucht>

dehaagsehogeschool.nl

070 - 445 8888

Johanna Westerdijkplein 75
2521 EN Den Haag

let's change
YOU. US. THE WORLD.

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

